

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Sociální práce s rodinami

Bc. Tereza Hrudová

Životní situace matek samoživitelek

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Hana Šlechtová, Ph.D.

2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedenou literaturu a prameny.

V Olomouci dne 21. 6. 2021

.....

Bc. Tereza Hrudová

Poděkování

Děkuji Mgr. Haně Šlechtové, Ph.D., za odborné vedení diplomové práce, její cenné rady a připomínky. Také děkuji všem komunikačním partnerkám, které mi byly ochotny poskytnout rozhovory pro výzkumnou část práce.

Obsah

Úvod.....	6
1. Současná rodina a pozice matky samoživitelky	8
1.1. Referenční model současné rodiny.....	8
1.2. Funkce současné rodiny	9
1.3. Rodina matek samoživitelek jako neúplná rodina.....	10
2. Samoživitelství	12
2.1. Definice samoživitelství	12
2.2. Příčiny a okolnosti samoživitelství.....	13
2.2.1. Samoživitelství jako důsledek rozvodu či rozpadu partnerství	13
2.2.2. Mímomanzelská plodnost.....	14
2.2.3. Ovdovění	15
2.3. Ekonomická situace matek samoživitelek.....	16
2.4. Pohled současné společnosti na matky samoživitelky	17
2.5. Dopad samoživitelství na výchovu dětí.....	18
3. Situace matek samoživitelek na trhu práce	20
3.1. Matky samoživitelky na trhu práce	20
3.2. Postavení matek samoživitelek na trhu práce.....	20
3.3. Možnosti sladění pracovního a soukromého života	22
3.4. Dopad korona krize na zaměstnání matek samoživitelek.....	23
4. Podpora matek samoživitelek – Obecný systém podpory rodiny ze strany státu.....	24
4.1. Podpora rodiny prostřednictvím sociálních služeb.....	24
4.2. Podpora rodiny v systému sociálního zabezpečení	26
4.2.1. Státní sociální podpora (<i>Zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře</i>)	26
4.2.2. Hmotná nouze (<i>Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi</i>)	27
4.2.3. Nemocenské pojištění (<i>Zákon č. 187/2006 Sb. o nemocenském pojištění</i>)	28
4.3. Podpora rodiny prostřednictvím zařízení péče o děti	30
4.4. Další možnosti podpory rodiny	30
5. Podpora matek samoživitelek ze strany neziskových organizací	33
6. METODOLOGIE VÝZKUMU	36
6.1. Cíl výzkumu	36
6.2. Výzkumná metoda.....	36
6.3. Výzkumný soubor	37
6.4. Technika sběru dat.....	38

6.5.	Zpracovávání dat	39
7.	Analýza a interpretace dat	42
7.1.	Finance na hraně.....	42
7.2.	Pomoc státu	44
7.3.	Neziskové organizace.....	46
7.4.	Pracovní situace.....	47
7.5.	Pohled společnosti.....	48
7.6.	Pomoc rodiny a přátel.....	50
	Diskuze.....	52
	Závěr.....	55
	Seznam odborné literatury a pramenů.....	57

Úvod

Společenský a ekonomický vývoj a demografické trendy vedou k nepřetržitým proměnám české rodiny. V České republice v posledních letech přibývá počet neúplných rodin. Tuto skutečnost ovlivňují především dva faktory. Jedním z nich je vysoká rozvodovost, pro Českou republiku typická od poloviny 80. let. Druhým faktorem je nárůst počtu dětí narozených mimo manželství. Dle odhadů zde žije až 200 000 samoživitelů a samoživitelek. Ve většině případů se o nezaopatřené děti starají matky. Právě s ohledem na tuto skutečnost je práce zaměřena na matky samoživitelky. Téma situace matek samoživitelek je v současnosti hojně předmětem diskuze. V médiích je často na tuto problematiku upozorňováno.

Matky samoživitelky často čelí několika vzájemně se propojujícím druhům znevýhodnění. Setkávají se s negativním hodnocením společnosti a názory, že si za svou situaci mohou samy. Samoživitelky patří mezi skupiny nejvíce ohrožené chudobou a nezaměstnaností. Absence příjmu jednoho z rodičů může způsobit značnou finanční tíseň. Výživné na nezaopatřené dítě nikdy plně příjem druhého rodiče nedorovná. Největší problém nastává v situaci, kdy na děti není výživné hrazeno vůbec. U matek samoživitelek je náročné skloubit pracovní a osobní život, zejména když mají malé děti. Jejich pozice tak není vůbec snadná. Musí plně zastoupit roli obou rodičů a veškerá zodpovědnost zůstává na nich. Samoživitelky se tak mnohdy dostávají do situace, kdy potřebují pomoc.

Cílem mé práce je analyzovat životní situaci matek samoživitelek (se zřetelem na sociální rizika a ohrožení) a zmapovat systém podpory matek samoživitelek v ČR. Pro splnění cíle práce jsem zvolila kvalitativní metodu výzkumu. Výzkumné šetření bylo provedeno prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s matkami samoživitelkami.

Práce je rozdělena do několika kapitol, jež na sebe logicky navazují. V konceptuální části práce se nejprve věnuji specifikům současné rodiny a pozici matky samoživitelky. Dále se zabývám samotnou definicí a příčinami vzniku samoživitelství. Zaobírám se též otázkou stigmatizace matek samoživitelek a dopadu samoživitelství na výchovu dětí. Zaměřuji se rovněž na to, jaká je u matek samoživitelek situace finanční a na trhu práce. V neposlední řadě se zabývám možnostmi podpory matek samoživitelek ze strany státu i neziskových

organizací. Opírám se především o sociologické výzkumy. Při psaní konceptuální části práce mi byly přínosem hlavně publikace socioložky Radky Dudové.

Druhá část práce je věnována samotnému výzkumnému šetření, jež proběhlo s matkami samoživitelkami z celé ČR. Presentaci výzkumného šetření byly věnovány následující kapitoly – Finance na hraně, Pomoc státu, Neziskové organizace, Pracovní situace, Pohled společnosti, Pomoc rodiny a přátel.

1. Současná rodina a pozice matky samoživitelky

V první kapitole se věnuji představení referenčního modelu současné rodiny. Rovněž se zaměřuji na specifika a funkce současné rodiny. V neposlední řadě poukazuji na pozici matky samoživitelky v čele neúplné rodiny.

1.1. Referenční model současné rodiny

Referenčním modelem současné rodiny (ačkoli jím rodinný život zdaleka není postižen ve své komplexnosti) je nukleární rodina. Jde o model soužití manžela, manželky a jejich dětí v jedné domácnosti. České rodiny však v současnosti představují pestrou škálu forem rodinného soužití. Ty jsou výsledkem snižující se stability rodiny, ale také rozmanitých životních voleb a preferencí. (Kuchařová a kol., 2019, s. 10) Stoupá počet neúplných rodin, kdy v čele rodiny je nejčastěji žena. Jedná se často o rozvedené ženy, avšak přibývá i matek svobodných. (Možný, 2008, s. 260)

Širší rodinu představují další rodinní příslušníci, významnou roli představují prarodiče. V dnešní době se vztahy nukleární a širší rodiny řídí principem respektování autonomie, zároveň však v rodině funguje vzájemná solidarita. Členové rodiny, kteří poskytují pomoc se nesmějí cítit vykořisťováni. Ti, kteří pomoc přijímají, nesmějí cítit povinnost opětovat city. Systém výměn musí dětem a rodičům uchovat své místo. (Singly, 1999, s. 75)

V současné rodině je kladen důraz na hodnotu individuální autonomie. Osobnost členů rodiny se čím dál více z kruhu rodiny osvobozuje. Významnými se stávají individuální odlišnosti jednotlivých členů. Členové současné rodiny mají větší individualitu než v rodinách tradičních. (Singly, 1999, s. 14)

Dříve bylo v rodinách cílem předávání ekonomického dědictví, avšak dnes rodinu spojují vztahy mezi mužem a ženou a rodiči a dětmi. V rodinách je kladen důraz na intimitu a kvalitu vzájemných vztahů. Získáním rodinné autonomie a intimních vztahů se zvýšila kontrola soukromého života státem, jenž zaručuje jisté podmínky pro příznivé fungování rodiny. (Singly, 1999, s. 12) V současnosti stát usměrňuje soukromou sféru mnoha opatřeními. Z právního hlediska zákonnou regulací rozvodu a rodičovských práv a povinností, z ekonomického hlediska systémem sociálního zabezpečení a také na institucionální úrovni. Stát napomáhá ke snížení závislosti rodiny na podpoře příbuzných nebo ženy na muži. V rodinné politice je individualistická logika silnější nežli familialismus,

který obhájí konformní rodinný model. Cílem není ovlivňovat rozhodnutí týkající se soukromého chování lidí, ale více přemýšlet nad sociálními situacemi z těchto rozhodnutí vyplývajících. (Singly, 1999, s. 37)

Vlivem sociálních a demografických změn se vytváří prostředí, které rodinu oslabuje z hlediska plnění jejích základních funkcí a je tak závislejší na společnosti a státu. Stoupá tedy pravděpodobnost, že rodiny budou vystaveny rizikům. Zejména rizikům ekonomickým – nedostačujícímu bydlení, nízké životní úrovni. Mezi další se řadí riziko sociální exkluze. (Kuchařová a kol., 2019, s. 17)

1.2. Funkce současné rodiny

Biologicko-reprodukční funkce rodiny je významná nejen pro celou společnost, ale rovněž pro jednotlivce, kteří rodinu utvářejí. Společnost potřebuje pevnou reprodukční základnu k tomu, aby se mohla rozvíjet. V zájmu společnosti tedy je, aby se rodilo dostatek dětí k naplnění této perspektivy. Stát z tohoto důvodu usměrňuje reprodukci pomocí populační politiky. Pro jednotlivce je biologicko-reprodukční funkce významná z důvodu uspokojování sexuálních potřeb. (Kraus, 2015, s. 40-41)

Ekonomicko-zabezpečovací funkce se týká všech členů rodiny, nejen dětí. Avšak rodiče jsou zodpovědní za hmotné zabezpečení svých dětí. V situaci, kdy rodiče nejsou schopni tuto funkci plnit, podporuje je stát prostřednictvím sociálních dávek. Přehnaný důraz na tuto funkci může znamenat porušení prostředí v rodině, které se soustředí v první řadě na hromadění financí. Ekonomicko-zabezpečovací funkce však nezahrnuje jen oblast materiální nýbrž i sociální, duchovní a duševní. Jejím úkolem je tedy zabezpečit životní jistoty všem svým členům. V minulosti byl významný její výrobní prvek, oproti tomu dnes je rodina na výrobní společnosti závislá. (Skopalová, 2014, s. 28) Případná materiální chudoba, zvláště je-li spojena s dlouhodobou nezaměstnaností rodičů, má potenciál přenášet se na další generace.

Velmi významná je **emociální funkce** rodiny, protože jakákoli její porucha ovlivňuje všechny ostatní sféry života uvnitř rodiny i v jejím vztahu ve společnosti. (Dunovský, 1986, s. 15) Funkci emocionální nelze nahradit, protože pouze rodinné prostředí dokáže vytvořit nezbytné citové zázemí, bezpečí a pocit lásky (jakožto prostředí významných druhých, nejbližších osob). (Kraus, 2015, s. 44)

Posláním *socializačně-výchovné funkce* rodiny je v první řadě postupné začleňování člověka do společnosti. Rodinné prostředí poskytuje dítěti základní orientaci v okolním světě. Socializace nikdy nekončí, probíhá celý život člověka. Během prvních let života člověka je tato funkce v orientační rodině nejdůležitější, protože dochází k rozvoji schopnosti jednat s jinými lidmi a k upevnění společenských norem. Tato funkce zahrnuje kvalitní péči a výchovu. Prostřednictvím socializačně-výchovné funkce dítě rozvíjí své schopnosti a hodnotovou orientaci. (Skopalová, 2014, s. 28) V rodině se ale vzájemně, jakožto významní druzí, socializují i dospělí.

Posláním *ochranné funkce* je zabezpečit rodině životní potřeby. V posledních desetiletích tuto funkci částečně přebíral stát, ale po roce 1990 z této funkce zůstalo mnohem více na rodině samotné. V současnosti se totiž zvyšují nároky na rodinu v souvislosti s plněním této funkce. Rodina je společností nucena převzít větší zodpovědnost za její členy. Avšak určité rodiny tyto nároky zvládají těžce, což má nepříznivý dopad na děti. Kromě toho se ukazuje skutečnost, že děti si ve své orientační rodině tvoří model chování péče o své rodiče. Současně existuje důležitý vztah mezi psychickou podporou v období dětství a následnou podporou vlastních rodičů. (Kraus, 2015, s. 42)

1.3. Rodina matek samoživitelek jako neúplná rodina

V posledních desetiletích v Evropě došlo k výrazným změnám ve struktuře rodin. Rodičovství nabývá různých forem. V celoevropském rozměru hovoříme o rostoucím počtu neúplných rodin. „*Neúplná rodina je tvořena jedním z rodičů a jeho nezletilým dítětem (dětmi).*“ (Šťastná, 2009, s. 7)

Samoživitelství je fenomén a ukrývá se za ní genderovaná zkušenost. Devadesát procent osamělých rodičů tvoří ženy a ve svém životě se setkávají s genderovaností institucí. I když skupinu samoživitelů tvoří určitý podíl osamělých otců, charakterizují je jiná specifika, a to sociální postavení nebo přístup k rodičovství. (Dudová, 2009, s. 754)

Matky, které zůstávají na výchovu dětí samy se mohou potýkat s řadou problémů. Pro osamělou matku je velmi obtížné ekonomicky zabezpečit rodinu, vést domácnost a přitom věnovat čas svým dětem. V některých situacích se nemohou dětem věnovat, jak by si přály. Tato skutečnost pak může vést ke ztrátě sebedůvěry a pocitům beznaděje. Významnou oporou se tak stává rodina. (Matoušek a kol., 2005, s. 44)

Podle Lhotské a Petrové (1996) jsou samoživitelé více než v minulosti odkázáni na pomoc od prarodičů. Prarodiče nejvíce často pomáhají s péčí o děti do tří let. Pomáhají také s chodem domácnosti. Pomoc prarodičů je často nutná k tomu, aby matka samoživitelka mohla vykonávat placenou práci.

Osamocený rodič musí rovněž v chodu domácnosti zastat obě rodičovské role. Vlastní volný čas rodiče a kontakty jsou tak značně omezeny. Kontakty udržuje většinou jen s rodinou nebo v práci. Na sociální kontakt jiného druhu už nemají dostatek času. Sociální izolaci může také podporovat nedostatek financí na zaplacení hlídání nebo volnočasových aktivit. (Matoušek a kol., 2005, s. 44)

2. Samoživitelství

V druhé kapitole se nejprve věnuji samotné definici samoživitelství a poté se zaměřuji na příčiny a okolnosti, které k samoživitelství vedou. Zaobírám se též otázkou dopadu samoživitelství na výchovu dětí a stigmatizace matek samoživitelek. Zabývám se též finanční situací samoživitelek.

2.1. Definice samoživitelství

Dříve se užíval pojem „svobodná matka“, ale v dnešní době se používá méně, i z toho důvodu, že více párů žije v nesezdaném soužití (svobodná matka dle rodinného stavu, vůbec nemusí být samoživitelkou ani nemusí být osamělá), a také proto, že v situaci osamělého mateřství či samoživitelství se ocitají ve velké míře i ženy rozvedené. Do role samoživitele se může dostat i otec dítěte. Zákon tedy užívá termín „osaměle žijící rodič“. Podle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. §7: „*Za osamělého rodiče se pro účely tohoto zákona považuje rodič, který je svobodný, ovdovělý nebo rozvedený, pokud nežije s druhem. (...) Za osamělého rodiče se nepovažuje rodič, který žije v registrovaném partnerství*“. Termín „osaměle žijící rodič“ je vhodnější i proto, že ač je na něm větší živitelská zátěž, nemusí být samoživitelem doslova, jestliže druhý z rodičů platí na dítě výživné. Takový rodič nese sám, bez adekvátního podílu druhého rodiče, převážnou část tíhy rodičovství, a to v dimenzi živitelské, pečovatelské a výchovné, případně musí sám zajišťovat „management“ plnění rodinných funkcí ve vztahu k dítěti.

„Za neprovdanou matku (pozn.: jež ale fakticky nemusí být ani osamělá, ani samoživitelka) se považuje každá žena mající dítě, která neuzavřela manželství s mužem, jehož otcovství bylo k dítěti již určeno nebo jehož otcovství k dítěti je pravděpodobné“. (FEMA-Feministický časopis 2014, s. 5 [online])

Neprovdané matky lze zařadit do tří skupin. Do první skupiny patří **nedobrovolně svobodné matky**. Hlavním důvodem neuzavření manželství je u nich nesouhlas partnera. Mezi další důvody patří neukončené předchozí manželství partnera nebo nejistý vztah s partnerem. Pro tyto matky je charakteristické, že manželství nepovažují za zbytečnou instituci. Také netvrdí, že svobodné mateřství je výhodné. (Chaloupková, 2007, s. 132)

Další skupinou jsou **liberální svobodné matky**. Tyto matky zastávají názor, že manželství je pouze formalita. Většina těchto matek netvrdí, že měly obavy ve vztahu se

svým partnerem. V době narození dítěte většina z nich žila s otcem dítěte. (Chaloupková, 2007, s. 132)

Pro skupinu *pragmatických svobodných matek* je charakteristický nestabilní partnerský vztah v době narození dítěte. Tyto matky tvrdí, že se za otce dítěte neprovdaly, protože si nebyly jisté budoucností vztahu. Stejně jako nedobrovolně svobodné matky považují manželství za nepotřebnou instituci. Rovněž uváděly, že být neprovdanou matkou je ekonomicky výhodnější. Manželství by pro ně znamenalo ztrátu nezávislosti a svobody. (Chaloupková, 2007, s. 132)

2.2. Příčiny a okolnosti samoživitelství

Matky samoživitelky bývají často zařazovány do jedné skupiny, avšak zkušenosti samoživitelství a osamělého mateřství se liší. Záleží na okolnostech, které vedly k samoživitelství. Matky samoživitelky se tak řadí do odlišných skupin a potýkají se s různými problémy. Nejčastěji vedou k samoživitelství tři cesty. (Hasmanová Marhánková, 2011, s. 3)

2.2.1. Samoživitelství jako důsledek rozvodu či rozpadu partnerství

Rozvody již dávno přestaly být ve společnosti vnímány jako neobyčejný jev. V České republice je rozvodovost již dlouhodobě vysoká a po roce 1989 vzrůstá. Tento jev je způsoben obecnými modernizačními trendy, ale také společenskou tolerancí k rozvodům. (Kuchařová, Šťastná, 2009, s. 52)

Česká republika patří mezi země Evropy s nejvyšší rozvodovostí. V poválečném období ukazatel rozvodovosti rostl, avšak v 90. letech 20. století začal vzrůstat rapidně. Jeho růst se zrychlil, i když během roku 1999 nastaly legislativní změny. Prostřednictvím legislativních změn měly být zpřísněny podmínky rozvodu. (Pfeiferová, 2009, s. 94) V současné době hodnota úhrnné rozvodovosti ukazuje, že se přibližně polovina uzavřených manželství rozpadá. Za hlavní příčiny rozvratu jsou označovány rozdíly povah, názorů a zájmů, jak na straně ženy, tak na straně muže. (Kuchařová a kol., 2019, s. 24)

Důsledkem rozvodu či rozpadu manželství bývá samoživitelství způsobeno nejčastěji. Rodina se v těchto případech potýká se zásadní změnou ekonomické situace a potřebuje nově uspořádat péči o celou domácnost a děti. Rodina přichází o jeden plat. I když druhý

rodič plní vyživovací povinnost, výše výživného nenahrazuje plat druhého rodiče. Rodina také přichází o jednoho z pečovatelů, což je náročné pro sladění práce a soukromého života. Ženy mají rovněž oproti bývalým partnerům nižší příjmy, což nepříznivou finanční situaci rodiny prohlubuje. Rozpad manželství tak s sebou nese riziko chudoby matek samoživitelek. Matkami samoživitelkami důsledkem rozvodu se ženy stávají nejčastěji ve věku 25-49 let. (Hasmanová Marhánková, 2011, s. 3)

Nepříznivá ekonomická situace osamělých matek však nepatří mezi jediný důsledek rozvodu. Rozpadlé rodiny se často setkávají se stigmatizací od okolní společnosti. Děti se mohou potýkat s výchovnými problémy, které jsou způsobeny nepřítomností otce v rodině. Matky si musí získat výchovnou autoritu a zajistit dětem, jak ekonomické zajištění, tak péči. (Dudová Hastrmanová, 2007, s. 12)

2.2.2. Mimomanželská plodnost

V České republice pozorujeme nejvýraznější změny po roce 1989, do té doby se 90 % dětí narodilo v manželství a mimomanželská plodnost byla nízká. (Šťastná, 2009, s. 36) Avšak v roce 2016 dosahoval počet dětí narozených mimo manželství 49 %. (Kuchařová a kol., 2019, s. 27)

Někteří autoři interpretují růst mimomanželské plodnosti jako jev druhého demografického přechodu. Tato teorie vychází z přesvědčení, že demografické změny v západní Evropě na přelomu let šedesátých a sedmdesátých, v jižní Evropě v letech osmdesátých a ve střední Evropě v letech devadesátých jsou způsobeny novými touhami a hodnotami. Generace v těchto dobách dospívající pokládají za důležité mít vlastní svobodu a možnost seberealizace. Nechtějí svůj život podřizovat sociálním normám a povinnostem. Tento vývoj zahrnuje skutečnost, že mladí lidé neberou svazky právně ukotvené za nezbytnost. Velká část dětí se tedy rodí matkám neprovdaným. (Chaloupková, 2007)

Teorie druhého demografického přechodu spojuje proměny plodnosti s vyrovnáváním postavení mužů a žen, individualismem a touhou po sebevyjádření. Toto stanovisko vychází z představy, že neprovdané matky jsou dostatečně vzdělané a zajištěné na to, aby si určovaly svůj vlastní způsob života bez ohledu na očekávání společnosti. Avšak údaje ze základních demografických statistik ukazují nekompromisní protiklad. V České republice se děti mimo

manželství rodí v první řadě ženám s nízkým stupněm vzdělání, z nichž velká část je navíc svobodná nedobrovolně, nikoli z touhy po nezávislosti. (Chaloupková, 2007)

Podíl dětí narozených mimo manželství klesá s rostoucí úrovní vzdělání matky. V roce 2016 byl tento podíl u vysokoškolsky vzdělaných žen jen 31 %, zatímco u žen se základním vzděláním 81 %. (Kuchařová a kol., 2019, s. 27)

V současné době je vysoká mimomanželská plodnost staticky nejvýznamnější příčinou vzniku samoživitelství. Avšak je důležité brát na vědomí, že všechna mimomanželská plodnost není doprovázena osamělým mateřstvím. To i v případě, kdy ženy mohou tohoto statusu formálně dosáhnout. Podle odhadů se však minimálně polovina dětí narozených mimo manželský svazek rodí ženě, která je bez partnera. Věk těchto žen je nejčastěji 25-29 let. (Hasmanová Marhánková, 2011, s. 4)

2.2.3. Ovdovění

Po úmrtí partnera se do této situace dostává poměrně malý počet samoživitelek. Ovdovění jako příčina rodičovského osamocení byla v minulosti významná až do druhé poloviny dvacátého století. V dnešní době tvoří minimální procento případů (Hasmanová Marhánková, 2011, s. 4), avšak v absolutních číslech se nejedná o nezanedbatelný jev, od poválečného období stagnující, „neviditelný“ je spíše ve srovnání s jinými příčinami rodičovského osamocení, zejména ve srovnání s počtem rozvodů a rozpadů nesezdaného soužití. (Delauny-Berdaï, 2004)

Jako příčinu rodičovského osamocení v podstatě totožnou s ovdověním ovšem musíme brát i úmrtí partnera z nesezdaného soužití. Počet těchto případů nelze ze statistik spolehlivě zjistit.

Výrazný propad životní úrovně u ovdovělých samoživitelek snižují pozůstalostní důchody, jak vdovské, tak sirotčí. Pro nárok na pozůstalostní důchody však musel zesnulý rodič splnit ke dni úmrtí potřebnou dobu pojištění. V případě úmrtí partnera z nesezdaného soužití však nemá samoživitelka nárok na vdovský důchod. (Höhne a kol., 2018) Specifickým případem je pak situace, kdy otec dítěte nebyl uveden v rodném listu (byť v roli otce fungoval), a tudíž dítěti nevzniká ani nárok na sirotčí důchod.

2.3. Ekonomická situace matek samoživitelek

Feminizace chudoby znamená celosvětový trend, který se vyznačuje zvyšující se chudobou žen oproti mužům. Právě situace osamělého rodičovství je jedním z faktorů zvyšujících nepříznivou ekonomickou situaci žen v západních zemích. (Hasmanová Marhánková 2011, s. 4)

Skupinu se specifickými znaky tvoří právě matky samoživitelky. Disponují nižšími příjmy než muži. Největší rozdíl v platovém ohodnocení je ve věkovém rozmezí 30-39 let, kdy figuruje péče o děti. Osamělé matky musí rovněž pečovat o celou domácnost, tím pádem se zvyšují jejich životní náklady. (Hasmanová Marhánková, 2011, s. 4)

Ekonomická situace matek samoživitelek je v různých zemích odlišná. Česká republika se řadí mezi země, kde je největší rozdíl mezi rizikem chudoby u rodin s jedním rodičem a se dvěma rodiči. Příčinou je ekonomická transformace v 90. letech, chudoba rodiny samoživitele se zdvojnásobila. Životní úroveň rodin s jedním rodičem je konstantně nižší než rodin se dvěma rodiči. (Hašková a kol., 2015 [online])

Jako nejvíce ohrožené chudobou jsou uváděné rozvedené matky samoživitelky. Po rozvodu klesá životní standard ženy o 75 procent. Mezi osobami ohroženými chudobou se ocitá 50 procent žen. (Hasmanová Marhánková, 2011, s. 4)

Matky samoživitelky v České republice obvykle počítají pouze s vlastními příjmy. Výživné a sociální dávky zastávají pouze vedlejší příjmy. V současné době však přibývá nezaměstnaných a diskriminovaných samoživitelek na trhu práce. Pracující matky samoživitelky musí zvolit takové zaměstnání, aby byly schopné skloubit práci a péči o rodinu, a to i za cenu, že vydělají méně. (Hašková a kol., 2015 [online])

Změny daňového systému mezi lety 2008 až 2012 přispěly ke zlepšení ekonomické situace středních a vyšších příjmových skupin. Došlo ke zvýšení daňových slev na dítě a snížení daňové sazby. Avšak došlo ke snížení nároku na řadu sociálních dávek jako porodné nebo přídatky na děti. Zvýšil se tedy důraz na podporu rodin, kde je alespoň jeden člen aktivní na trhu práce. Naopak došlo k oslabení na zaměstnání nezávislých. Důsledkem těchto změn se zhoršila situace neúplných rodin nebo rodin žijících v nevhodných bytových podmínkách. (Hašková a kol., 2015 [online])

Pro domácnosti českých samoživitelek představují náklady na bydlení největší finanční zátěž. Výdaje spojené s bydlením tvoří u samoživitelek čtvrtinu celkových výdajů, oproti tomu úplné rodiny zaplatí necelou pětinu. Rodiny samoživitelek totiž častěji bydlí v nájemním bydlení oproti rodinám úplným. (Kroutilová Nováková a kol., 2016, s. 9)

Ekonomickou situaci rodin samoživitelek ovlivňuje také vyměření a placení výživného na děti. Plnění vyživovací povinnosti závisí především na vůli otců. Výživné, které je vyměřené, však většinou nekryje ani polovinu finančních nákladů na potřeby dítěte. (Hašková a kol., 2015 [online]) Podle dostupných dat dostávají výživné jen tři čtvrtiny samoživitelek. Průměrná hodnota výživného na dítě se pohybuje mezi 2500 Kč až 3000 Kč. (Kuchařová a kol., 2019, s. 67)

Podle průzkumu neziskové organizace Klubu svobodných matek z roku 2018 má třetina samoživitelek příjmy nižší než 10 000 korun. Pravidelně zařazovat do jídelníčku ovoce a zeleninu si může dovolit pouze každá čtvrtá samoživitelka. Na zaplacení zájmových aktivit svých dětí má finanční prostředky pouze čtvrtina samoživitelek. (Klub svobodných matek výsledky průzkumu [online])

Matky samoživitelky tvoří skupinu, která se potýká hned s několika druhy znevýhodnění. Patří tedy ke skupinám, u kterých hrozí chudoba. Tato nepříznivá situace neovlivňuje pouze matky samoživitelky, ale i jejich děti. (Hasmanová Marhánková, 2011, s. 5)

2.4. Pohled současné společnosti na matky samoživitelky

Neúplné rodiny se často setkávají s kulturními a sociálními tlaky společnosti. Jejich přijetí závisí na příčině vzniku samoživitelství. V rozvinutých i rozvojových společnostech je tradiční pomáhat vdovám či vdovcům s dětmi prostřednictvím různých sociálních a kulturních výhod. Přijetí a potřeba pomoci těmto rodinám je ve společnostech silně vžita. Na straně druhé se však lze setkat s protichůdnými postoji u ostatních typů neúplných rodin. Ještě v nedávné době bylo mateřství svobodných žen vnímáno jako něco hanebného. Tyto ženy se svými dětmi často čelily stigmatizaci a odsuzování. Přístup společnosti se přinejmenším ve vyspělých zemích změnil. Stále se však setkáváme s protichůdnými názory ohledně přijetí samoživitelek ve společnosti. (Šťastná, 2009, s. 7)

Rozšiřují se diskursy negativních stereotypů osamělých matek. Osamělé matky jsou často nařknuty z toho, že zneužívají sociální dávky. Čelí obviňování z toho, že si svou pozici matky samoživitelky zvolily dobrovolně, protože je pro ně finančně výhodná. Je šířena také domněnka, že děti vyrůstající v neúplných rodinách nebudou dobře prospívat oproti ostatním dětem. V případě, kdy osamělé matky nepracují, čelí obviňování ze zneužití sociálních dávek. Oproti tomu pracující osamělá matka nespĺňuje vzor správného mateřství proto, že neupřednostňuje výchovu dětí před prací. (Dudová, Hastrmanová, 2007, s. 42)

Osamělé mateřství se rovněž porovnává s ideálem rodičovství v rodině úplné. Avšak rodičovství v rodině úplné nemusí vždy ideálním. Pokládá se za potřebné, aby se za každou cenu žena snažila udržet partnerství a spoléhala se na finanční zabezpečení muže, případně aby si po rozpadu manželství našla nového muže (Dudová, Hastrmanová, 2007, s. 42)

Podobné názory prohlašují osoby politicky aktivní. Senátor Kubera prohlásil: *„nejlepší rada je, aby si (žena) našla jiného manžela. Některé to tak dělají. A je to nejlepší řešení, protože všechny ženy jsou krásné, tudíž není problém zase založit úplnou rodinu.“* (Havelková, Cidlická, s. 65, 2010)

Pozice matky samoživitelky je obtížná především pro ty ženy, které si ji samy nevybraly. Jedná se o ženy, které na odchod partnera nebyly připraveny. Rozvedené matky se tak musí srovnat s novým sociálním statutem, který je spojován se zápornými stereotypy. (Dudová, Hastrmanová, 2007, s. 42)

2.5. Dopad samoživitelství na výchovu dětí

O dětech, které vychovává pouze matka existují podivuhodně rozdílné názory. Někteří soudí, že taková výchova je pro děti vždy špatná. Jiní si myslí, že výchova osamělou matkou dítě negativně neovlivňuje. Je nepochybné, že nejlepší předpoklady pro tvůrčí výchovný proces jsou zabezpečeny v rodině úplné, kde je mezi členy rodiny vzájemné porozumění a důvěra. Avšak ani úplná rodina nemusí dobře fungovat a obtíže, k nimž tam dochází, mohou výchovný proces narušit. Úplnost rodiny tedy nemůže vždy zaručit výchovný úspěch. Dítě vychovávané pouze matkou nemá nějaké specifické vlastnosti, které bychom u jiných dětí neviděli. Výchova dítěte osamělou matkou, je však náročnější a může přinášet určitá rizika. (Matějček, 2017, s. 66)

Podle psychologických studií z 2. poloviny 20. století jsou zhruba čtyři okruhy potřeb, které musí být uspokojeny, aby se dítě dobře vyvíjelo a zapojilo se do společnosti. Jedná se o zajištění vývojových podmětů, sociálního učení, citového vztahu a společenského zapojení dítěte. Pokud jde o přísun vývojových podmětů, nemělo by být dítě osamělé matky v nějaké zvláštní nevýhodě. Nebezpečí tkví jen v tom, že osamělá matka může být zaujata jinými osobními problémy nebo velmi pracovně přetížena. Pak by mohlo dojít k tomu, že se dítěti bude věnovat méně. U sociálního učení má snad osamělá matka i jistou výhodu. Její výchovné působení může být naprosto jednotné. Co se týče vytvoření citového vztahu, není důvod, aby se u dětí osamělých matek nevytvořil tak, jak se vytváří u jiných dětí. (Matějček, 2017, s. 67-68) U potřeb souvisejících se společenským zapojením dítěte mohou být děti osamělých matek znevýhodněny, obzvlášť když role vlastního otce nebyla nahrazena jinou vhodnou osobou. Samozřejmě má velkou roli věk a pohlaví dítěte. V každém vývojovém období potřebuje dítě jiný druh vedení a pomoci. Chlapci jsou v tomto směru zranitelnější než dívky. Chybí jim mužský vzor a autorita, kterou zpravidla v rodině zastupuje otec. Dívky jsou obvykle společensky přizpůsobivější a výchovné obtíže se u nich objevují méně. Avšak i u dívek někdy shledáváme, že jim v otci chybí osoba, k níž by si mohly vytvářet představy o svém budoucím životním partnerovi. (Matoušek, 2003, s. 127) Podle Petrové (1997, s. 7) má rodinná historie vliv na to, v jakém partnerském soužití bude dítě žít v dospělosti. Je podstatné, aby mělo vzor mužské a ženské role v rodině. Jedině tak ho bude moci aplikovat v dospělosti ve své vlastní rodině.

Studie irské univerzity zkoumala, jak děti osamělých rodičů prospívají po stránce psychické, fyzické a ve vzdělávání na rozdíl od dětí v rodinách úplných. Výsledky prokázaly rozdíly mezi dětmi pouze ve školních výsledcích. Děti z neúplných rodin dosahovaly nepatrně horších školních výsledků. Výzkumníci však poukazovali na fakt, že výsledky mohly ovlivnit rozdílné sociálně-ekonomické okolnosti daných rodin. (Hannan a kol., 2013)

Dalším důležitým činitelem je, za jakých okolností ke ztrátě otce v rodině došlo. Odlišná je situace dítěte, které otce nikdy nepoznalo a dítěte, které od něj bylo odloučeno v pozdějším věku. Záleží rovněž na tom, zdali došlo ke ztrátě otce rozvodem, rozchodem nebo úmrtím. Vždy záleží na tom, jak se matka se všemi okolnostmi vyrovná, protože své osobní problémy může vnášet do vztahu k dítěti, což může výchovu negativně ovlivnit. (Matějček, 2017, s. 69)

3. Situace matek samoživitelek na trhu práce

Tato kapitola je celá věnována situaci samoživitelek na trhu práce, jelikož významně ovlivňuje jejich život. Zaměřuji se na to, jaké postavení samoživitelky na trhu práce mají a s jakými překážkami se v zaměstnání setkávají. Představuji rovněž možnosti skloubení pracovního a rodinného života, jež jsou pro samoživitelky důležité. Zaobírám se též dopadem korona krize na zaměstnání samoživitelek.

3.1. Matky samoživitelky na trhu práce

Matky samoživitelky jsou oproti rodinám se dvěma rodiči ekonomicky aktivnější. Současně jsou však více ohroženy nezaměstnaností. (Hašková a kol., 2015 [online]) Často musí volit takové zaměstnání, aby byly schopny sladit pracovní a rodinný život. Snaží si volit zaměstnání, jehož pracovní doba bude shodná s provozní dobou zařízení pro děti a které bude nejlépe v místě bydliště. Často se stávají jedinými živiteli rodiny. Z tohoto důvodu jen malá část matek samoživitelek pracuje na částečné úvazky. Výjimkou jsou samoživitelky s velmi malými dětmi. Matky samoživitelky pracující na plný pracovní úvazek si často přivydělávají různými nárazovými brigádami. Nejčastěji se jedná o úklidy nebo jiné pomocné práce v domácnostech. (Hasmanová Marhánková, 2011, s. 6)

Zákoník práce 262/2006 Sb. definuje v paragrafu 350 osamělé rodiče jako: *„neprovdané, ovdovělé nebo rozvedené ženy, svobodné, ovdovělé nebo rozvedené muže a ženy i muže osamělé z jiných vážných důvodů, nežijí-li s druhem, popřípadě s družkou“*.

Zákoník práce se v souvislosti se samoživiteli dotýká pouze pracovních podmínek zaměstnankyň a zaměstnanců pečujících o děti nebo jiné fyzické osoby (oddíl 3, § 240 a 241): rodiče samoživitelé pečující o dítě mladší 15 let, nesmějí být vysláni na pracovní cestu mimo obvod svého bydliště bez jejich souhlasu. Zaměstnavatel má také povinnost při zařazování zaměstnanců do směn brát zřetel na potřeby zaměstnanců pečujících o děti.

3.2. Postavení matek samoživitelek na trhu práce

Prostřednictvím participace širokých vrstev společnosti na placeném zaměstnání lze udržet přijatelnou životní úroveň a eliminovat chudobu. Rovný přístup k placenému zaměstnání lze vnímat jako jedno ze základních občanských práv. Výzkumy z evropských

zemí však poukazují na fakt, že se ženy stále ještě nestaly plnohodnotnými zaměstnanci. Rovný přístup k placenému zaměstnání se týká stále spíše mužů. (Padavic, Reskin, 2002)

Na pracovním trhu v České republice jsou ženy stále hodnoceny jako riziková skupina pracujících. Zaměstnavatelé totiž upřednostňují zaměstnance, jejichž kariéru nenaruší rodinné události. Právě ženy obvykle zůstávají s dětmi na rodičovské dovolené a pečují ve větší míře o děti v době nemoci či za jiných neplánovaných situací. Otázky zaměřené na rodinnou situaci a plány jsou běžnou součástí přijímacích pohovorů u žen, a to i přesto, že byl zaveden legislativní zákaz nediskriminace na trhu práce. Otcové se s takovými otázkami nesetkávají. (Křížková, Vohlídalová, 2009, s. 43) Malé děti jsou zaměstnavateli vnímány jako rizikový faktor při přijímání zaměstnanců. U matek, které samy pečují o děti, je tak náročnější se na trhu práce uplatnit. Nepřítomnost otce mnoho zaměstnavatelů vnímá jako znamení, že v případě nemoci dítěte bude matka vždy nucena zůstat s dítětem v domácnosti. Z tohoto důvodu se osamělé matky řadí ke skupinám nejvíce ohroženým na trhu práce, avšak přítomnost dětí nebo nepřítomnost partnera nepatří mezi jediné faktory, které ovlivňují postavení žen na trhu práce. Postavení na trhu práce ovlivňuje i výše dosaženého vzdělání. (Pfeiferová, 2010 [online])

Matky samoživitelky ve srovnání s matkami žijícími v rodinách se dvěma rodiči dosahují častěji pouze základního vzdělání a méně vzdělání vysokoškolského. (Kuchařová, 2007, s. 29) Ženy s nižším vzděláním, které se ucházejí o pozice málo kvalifikované jako dělnice nebo prodavačky se na trhu práce nepotýkají s většími potížemi. Avšak dosahují velmi nízkých příjmů a pracují často na pozicích, které neodpovídají jejich kvalifikaci. Poměrně menším obtížím čelí také samoživitelky pracující v neziskovém nebo veřejném sektoru. (Pfeiferová, 2010 [online])

Z výzkumů vyplývá, že matky samoživitelky pracující v kolektivu žen snadněji sladují rodinný a pracovní život a méně často se setkávají s překážkami. S pozitivnějším přístupem se ženy setkávají v případě, kdy jejich zaměstnavatelem je žena. Vliv má také velikost firmy, ve které matky samoživitelky pracují. Ženy, které pracují v menších firmách se setkaly s vlídnějším přístupem zaměstnavatelů. Zaměstnanci v menších firmách se navzájem znají a jejich práce se hodnotí individuálně bez předsudků. (Pfeiferová, 2010 [online])

Výzkumy poukazují na fakt, že nejtěžší je návrat žen na trh práce po mateřské dovolené. Tento problém vychází ze skutečnosti, že u většiny zaměstnání není možné udržovat pracovní aktivitu v průběhu mateřské dovolené. Při návratu ženy do zaměstnání tak musí zaměstnavatel opět investovat do adaptace ženy na pracovní pozici. Zaměstnavatelé se také snaží vyhýbat povinnosti zaručit ženám na mateřské dovolené pracovní místo po stanovenou dobu. (Pfeiferová, 2010 [online]) Mezinárodní srovnávací výzkum zaměstnavatelů 21 evropských zemí poukazuje na to že, v České republice se většina žen po skončení mateřské dovolené nevrátí na své původní pracovní místo. (Anxo a kol., 2007) Téměř 60 % samoživitelek s dítětem ve věku tří let přechází z mateřské dovolené rovnou do nezaměstnanosti. (Bičáková, Kalíšková, 2015) Pro matky samoživitelky je rovněž obtížné budovat vlastní kariéru. Na vyšších pracovních pozicích jsou samoživitelky obsazovány v menší míře. (Pfeiferová, 2010 [online])

3.3. Možnosti sladování pracovního a soukromého života

Otázka skloubení pracovního a soukromého života je pro samoživitelky velmi významná. Skloubení těchto dvou sfér je pro ně znatelně náročnější než pro matky žijící v rodinách se dvěma rodiči. Matky se snaží hledat takové zaměstnání, u kterého budou zvládat péči o děti jak časově, tak finančně. Jestliže se jim podaří najít zaměstnání s pracovní dobou vyhovující péči o děti, jsou často málo ohodnocené. Zaměstnavatelé bývají málo flexibilní, chybí také opatření a politiky usnadňující skloubení pracovního a rodinného života. (Hasmanová Marhánková, 2011, s. 7)

Podle výzkumu Kuchařové (2007, s. 54) by ženám k harmonizaci rodinného a pracovního života dopomohlo větší porozumění zaměstnavatele a vyšší míra výdělku. Mezi konkrétní opatření, které usnadňují sladit rodinný a pracovní život, patří sdílení pracovního místa, kdy dva či více lidí pracuje na jednom pracovním místě. Toto opatření umožňuje flexibilní pracovní dobu bez případného narušení provedení práce. Flexibilní pracovní doba a místo výkonu zaměstnání by matkám samoživitelkám umožnila například upravit pracovní dobu s ohledem na provozní dobu zařízení péče o děti. Mohly by také práci vykonávat v domácnosti během běžné pracovní doby. Dalším z opatření je politika přátelská k rodině, kdy smí zaměstnanci své děti brát do zaměstnání. K vytvoření této politiky přispívá zřízení firemních školek či dětských koutků. (Hasmanová Marhánková, 2011, s. 8)

3.4. Dopad korona krize na zaměstnání matek samoživitelek

Sólo rodiče jsou zvláště ohroženou skupinou na trhu práce i za běžného provozu, nouzový stav a protiepidemiologická opatření s ním spojená na ně dopadly obzvláště závažně. V případě, kdy musí jeden dospělý ekonomicky zabezpečit rodinu a zároveň pečovat o děti, může se dostat do obtížné situace, kdy o děti nemá kdo pečovat. Rodina tak přichází o jeden plat, který jen z části nahradí ošetřovné. (Sociologický ústav, 2020, Tisková zpráva, [online]) Pro matky samoživitelky bylo problematické především zpoždění, s jakým byla dávka ošetřovného vyplácena. Znamenalo to pro ně až dvouměsíční výpadek příjmů, jež musely pokrýt s pomocí rodiny nebo z nízkých finančních rezerv. Zpoždění výplaty dávky bylo zapříčiněno procesem výplaty dávky. Na konci měsíce rodič vyplnil výkaz, v němž uvedl, které dny doma pečoval o děti. Výkaz poté odevzdal zaměstnavateli, ten ho odeslal na Správu sociálního zabezpečení. Poté až začala běžet třicetidenní lhůta, během níž měl úřad čas na zpracování žádosti a výplatu dávky. Všechny zaměstnané ženy s malými dětmi však nemohly ošetřovné čerpat. Například v případě, kdy dítě ještě nenavštěvovalo školku a péče o něj byla zajištěna jinými alternativami. Čerpání ošetřovného, ale rovněž představovalo případné ohrožení práce. Na matky mohlo být v zaměstnání pohlíženo jako na rizikové zaměstnance. (Dudová, 2020 [online])

Dle dostupných dat, jsou matky samoživitelky častěji zaměstnané takzvanou prekérní formou práce (dohoda o provedení práce, dohoda o pracovní činnosti) – celkem 16, 1 % samoživitelek oproti 11, 5 % u domácností se dvěma rodiči. Samoživitelky ve srovnání s matkami z rodin s oběma rodiči častěji pracují v oblasti obchodu a služeb a pomocných prací. U těchto oblastí výrazně roste riziko ztráty zaměstnání. Matky samoživitelky naopak méně často pracují v kvalifikovaných profesích, kde je mnohem snazší pracovat z domova. (Sociologický ústav, 2020, Tisková zpráva, [online])

Uzavření školských zařízení dopadlo nepříznivě zejména na rodiny s mladšími dětmi, protože potřebují více pomoci s domácí výukou. Rodinou situaci matek samoživitelek ovlivňuje i pomoc jejich vlastních rodičů. Vzhledem k rizikům spojených s nákazou byl vytvářen tlak na izolování domácností i ochranu seniorů, což vedlo k omezení prarodičovské výpomoci. (Sociologický ústav, 2020, Tisková zpráva, [online])

4. Podpora matek samoživitelek – Obecný systém podpory rodiny ze strany státu

V této kapitole se zaměřuji na možnosti podpory samoživitelek ze strany státu. Přestavuji možnosti podpory služeb sociálních a zařízení péče o dítě. Zabývám se též finanční podporou matek samoživitelek v systému sociálního zabezpečení. Věnuji se též představení Projektu Obědy do škol, Sociálního bydlení a plánované podpory ve formě Zálohovaného výživného.

Rodina je předmětem zvláštní podpory pomocí opatření rodinné politiky, která je nedílnou součástí politiky sociální. Tato podpora se uskutečňuje prostřednictvím ekonomických, právních a sociálních opatření. Hlavním cílem rodinné politiky je zmírňovat narůstající náklady rodin při péči o mladou generaci. Tento cíl realizuje na základě principu sociální solidarity, garance a spravedlnosti. Nástroje k dosažení těchto cílů jsou zejména přímé peněžní transakce a nepřímé poskytování finanční pomoci, výhod a statků. K významným cílům rodinné politiky patří rovněž ochrana všestranného rozvoje jedince v rodině a zlepšení životních podmínek pro zdravý rozvoj dětí. Cílem rodinné politiky je také podporovat sladění rodičovských a pracovních povinností občanů. (Krebs, 2010, s. 374-378)

4.1. Podpora rodiny prostřednictvím sociálních služeb

System sociálních služeb upravuje zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách a vyhláška č. 505/2006 Sb., která koná ustanovení tohoto zákona. Podle druhu členíme sociální služby na sociálního poradenství, sociální péče a sociální prevence. Zde uvedu služby určené pro rodiče s dětmi. Jsou jimi azylové domy pro matky s dětmi, odlehčovací služby, raná péče, poradenství, sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi a pečovatelská služba pro rodiny s dětmi.

Azylové domy pro matky s dětmi jsou zařízení sociální prevence určené pro matky s dětmi v krizové životní situaci. Poskytuje přechodné ubytování, ale i doprovodné zdravotnické, sociální či psychologické služby a poradenství. Cílem služby je pomoci při řešení problémů a vedení k samostatnému životu. (Matoušek a kol., 2005, str. 48)

Odlehčovací služby se řadí do služeb sociální péče. Jedná se o pomoc rodinám, které pečují celoročně o dítě s postižením nebo o jiného člena s postižením. Péče o dítě je

sociálním pracovníkem prováděna formou návštěv přímo v domácnosti rodiny nebo formou pobytů dítěte mimo rodinu. Cílem služby je rodičům poskytnout čas na odpočinek a vyřízení osobních záležitostí. Jedná se většinou o doplňkovou službu ke službám center denních služeb, denních stacionářů nebo ústavních zařízení. (Matoušek a kol., 2005, s. 48)

Raná péče patří do služeb sociální prevence. Jde o terénní sociální službu, popřípadě doplněnou ambulantní formou služby. Služba je poskytována rodině s dítětem do sedmi let, které je zdravotně postižené nebo jehož vývoj je ohrožen v důsledku nepříznivého zdravotního stavu. Služba se zaměřuje na podporu vývoje dítěte a rodiny. Podporuje realizaci práva na vzdělání a výchovu dětí se zdravotním postižením. Pomáhá děti a jejich rodiny integrovat do širší společnosti. (Matoušek a kol., 2005, s. 49)

Poradenství je služba pro osoby, které nejsou schopny vyřešit specifickou situaci ve svém životě bez pomoci. Sociální poradenství je rozděleno na základní a odborné. Podpora je prováděna formou poskytování rad, zprostředkováním informací o právech, povinnostech a oprávněných zájmech. Účelem je nabídnout možnosti řešení problémů a pomoc při jejich realizaci. Na pomoc rodině se zaměřují především rodinné a manželské poradny, ačkoli z části ji poskytují i další typy poraden jako občanské nebo pedagogicko-psychologické poradny. Poradenská činnost je především úkolem sociálních pracovníků nebo pedagogů. (Matoušek a kol., 2005, s. 49)

Sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi spadají do služeb sociální prevence. Probíhají terénní nebo ambulantní formou. Poskytují podporu rodinám s dětmi, u kterých je ohrožen vývoj nepříznivou sociální situací. Spolupráce zahrnuje individuální poradenství a sociální pomoc při získávání a prohlubování rodičovských kompetencí a při uplatňování práv a oprávněných zájmů rodičů a dětí. (Matoušek a kol., 2005, s. 49)

Pečovatelská služba pro rodiny s dětmi spadající do služeb sociální péče poskytuje pomoc v rodinách, kde se současně narodily tři nebo více dětí. Služba také poskytuje pomoc rodinám, kde rodiče pečují o dítě s těžkým postižením, které vyžaduje mimořádnou péči. Službu je možné využít i v případě, kdy osoby odpovědné za výchovu dítěte o něj nemohou pečovat z důvodu nemoci nebo rekonvalescence. (Matoušek a kol., 2005, s. 49)

4.2. Podpora rodiny v systému sociálního zabezpečení

V této podkapitole uvedu možnosti podpory rodiny v systému sociálního zabezpečení.

4.2.1. Státní sociální podpora (*Zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře*)

Při realizaci státní sociální podpory se uplatňuje princip organizované solidarity státem směrem od bezdětných k rodinám s dětmi a od vysokopříjmových k nízkopříjmovým rodinám. (Krebs, 2010, str. 271)

S tímto dělením jsou shodné i dva základní druhy dávek, které se užívají k takovému účelu. Nejprve se o jedná o univerzální nárokový příjem každého dítěte, který je vyjádřením přerozdělovacích procesů od bezdětných rodin ve prospěch rodin s dětmi. (Krebs, 2010, s. 271) Mezi tento typ dávek státní sociální podpory se řadí rodičovský příspěvek a pohřebné.

Druhý typ dávek je stanovený podle testování celkové příjmové situace rodiny. Jedná se o podporu rodiny v situaci, kdy dosáhne svými příjmy do úrovně společensky dohodnuté. (Krebs, 2010, s. 271). Mezi tyto dávky patří přídavek na dítě, porodné a příspěvek na bydlení.

Dle § 30 odst. 1 zákona o státní sociální podpoře má nárok na **rodičovský příspěvek** rodič pečující osobně, celodenně po celý kalendářní měsíc o dítě, které je nejmladší v rodině až do vyčerpání částky 300 000 Kč, nejdéle však do 4 let věku dítěte. V případě, kdy nejmladším dítětem jsou 2 a více dětí narozených ve stejnou dobu, má rodič nárok na čerpání částky 450 000 Kč. Podmínkou nároku na dávku je, že dítě mladší 2 let navštěvuje zařízení pro děti předškolního věku v rozsahu, který nepřevyšuje 92 hodin v kalendářním měsíci. U dítěte staršího 2 let docházka do zařízení omezena není.

Přídavek na dítě je základní dlouhodobou dávkou, která se poskytuje rodinám s dětmi s příjmem do 2,7násobku životního minima, přičemž nárok na tuto dávku má nezaopatřené dítě, a to jak nezletilé, tak zletilé. (§§ 17 a 19 zákona o státní sociální podpoře)

Příspěvkem na bydlení stát přispívá na bydlení jednotlivcům a rodinám s nízkými příjmy. Dle § 24 zákona o státní sociální podpoře má nárok na dávku vlastník nebo nájemce

bytu, který je v bytě přihlášený k trvalému pobytu, v případě kdy 30 % (v Praze 35 %) příjmů rodiny nestačí k pokrytí nákladů na bydlení.

Porodné je základní jednorázová dávka, která se poskytuje rodinám s nízkými příjmy na náklady, které souvisí s narozením dítěte. Dle § 44 odst. 1 zákona o státní sociální podpoře má nárok na porodné žena, která porodila první nebo druhé dítě, nepřevyšuje-li rozhodný příjem v rodině 2,7násobek životního minima rodiny. Při narození prvního dítěte je výše porodného 13 000 Kč, při narození druhého dítěte 10 000 Kč. (§ 46 odst. 1 zákona o státní sociální podpoře)

Pohřebné náleží osobě, která vypravila pohřeb nezaopatřenému dítěti nebo osobě, která byla rodičem nezaopatřeného dítěte za předpokladu, že zesnulá osoba měla ke dni úmrtí trvalý pobyt v ČR. Částka dávky je 5000 Kč. (§§ 47–48 zákona o státní sociální podpoře)

4.2.2. Hmotná nouze (Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi)

V sociálním systému ČR je systém dávek hmotné nouze zaměřený na osoby ohrožené chudobou a sociálním vyloučením. Hmotná nouze je stav, kdy konkrétní rodina či osoba nemá dostatek příjmů na uspokojení primárních životních potřeb na úrovni přijatelné pro společnost. (Kaczor, 2015, s. 178) Dávkami hmotné nouze jsou příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc, přičemž první dvě zmíněné jsou dávkami měsíčně se opakujícími a mimořádná okamžitá pomoc je dávkou jednorázovou. (§ 4 odst. 1 a 2 zákona o pomoci v hmotné nouzi)

Příspěvek na živobytí je primární dávkou pomoci v hmotné nouzi, jež pomáhá osobám či rodinám s nedostatečným příjmem. Dle § 21 odst. 1 ve spojení s § 2 odst. 2 zákona o pomoci v hmotné nouzi vzniká nárok na dávku osobě či rodině, v případě, kdy po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosáhne příjem osoby nebo rodiny částky živobytí. Částka živobytí je pro každou osobu individuální, stanovuje se podle možností osoby a snahy zvýšit si příjem mimo jiné vlastní prací. Dílčí částky živobytí osob se sčítají pro stanovení živobytí rodiny. Částka živobytí se stanovuje na základě částek životního a existenčního minima.

Doplatek na bydlení se zabývá nedostatkem příjmů k úhradě nákladů na bydlení, a to v případě, kdy nejsou dostačující vlastní příjmy osoby či rodiny včetně příspěvku na bydlení

ze státní sociální podpory. Dle § 33 odst. 1 zákona o pomoci v hmotné nouzi má nárok na tuto dávku vlastník bytu, který jej užívá nebo jiná osoba, která užívá byt na základě smlouvy nebo jiného právního titulu.

Mimořádná okamžitá pomoc je poskytována v situacích, které je nutné řešit neprodleně. Jak vyplývá z § 36 odst. 1 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o hmotné nouzi“), jedná se o šest situací. Dle § 2 odst. 3 citovaného zákona jde o případ, kdy osobě, s přihlédnutím k jejím příjmům, celkovým sociálním a majetkovým poměrům, hrozí vážná újma na zdraví. Dle odst. 4 tohoto ustanovení se poskytuje také v situaci vážné mimořádné události (živelná pohroma, větrná pohroma, havárie, požár). V souladu s odst. 5 citovaného ustanovení ji lze rovněž poskytnout při nedostatku finančních prostředků na úhradu nenávratného výdaje (spojeného například se zaplacením poplatku za vydání kopií osobních dokladů nebo při ztrátě finančních prostředků), při nedostatku peněžních prostředků určených ke koupi nebo opravě předmětů stanovených ke dlouhodobé spotřebě a při nedostatku peněžních prostředků k uhrazení opodstatněných nákladů, které vznikají v souvislosti se vzděláváním nebo zájmovou činností nezajištěných dětí a na zabezpečení nutných činností v kontextu se sociálněprávní ochranou dětí. Dávka mimořádné okamžité pomoci je pak na základě § 2 odst. 6 citovaného zákona poskytována i v situaci, kdy je osoba ohrožena sociálním vyloučením (např. situace osob při návratu z dětského domova a z pěstounské péče po dosažení zletilosti či po ukončení léčby patologických závislostí apod.)

4.2.3. Nemocenské pojištění (Zákon č. 187/2006 Sb. o nemocenském pojištění)

Složkou nemocenského pojištění si plátce pojišťuje pomoc státu pro případ ztráty výdělku důsledkem nemoci, těhotenství, mateřství anebo péče o nemocné dítě. Tato složka sociálního pojištění je povinná pro zaměstnance, avšak pro podnikatele je dobrovolná. (Kaczor, 2015, s. 56)

Dle § 39 odst. 1 zákona o nemocenském pojištění má nárok na **ošetřovné** zaměstnanec, který nemůže pracovat kvůli tomu že, musí ošetřovat nemocného člena domácnosti nebo musí pečovat o zdravé dítě mladší 10 let z důvodu uzavření školského nebo dětského zařízení, v případě, kdy dítěti byla nařízena karanténa a rovněž z důvodu nemoci osoby, která o dítě jinak pečuje. Podpůrní doba u ošetřovného je nejdéle 9 kalendářních dnů, avšak

u osamělého zaměstnance, jenž má v trvalé péči alespoň jedno dítě ve věku do 16 let bez ukončené povinné školní docházky, činí podpůrčí doba nejdéle 16 kalendářních dnů. (§ 40 odst. 1 zákona o nemocenském pojištění). Ošetřovné náleží jen jednou a vždy jen jedné oprávněné osobě, může se však vystřídat s jinou oprávněnou osobou.

Dle § 32 odst. 1 písm. a) zákona o nemocenském pojištění má nárok na **peněžitou pomoc v mateřství** žena, která porodila dítě, a rovněž i těhotná žena před porodem, a to nejdříve od počátku osmého týdne před očekávaným dnem porodu, přičemž odstavec druhý a třetí citovaného ustanovení stanovuje podmínky nároku na dávku, jimiž je účast na nemocenském pojištění v posledních 2 letech po dobu alespoň 270 kalendářních dnů přede dnem nástupu na peněžitou pomoc v mateřství u zaměstnanců, v případě OSVČ po dobu alespoň 180 kalendářních dnů v posledním roce přede dnem počátku podpůrčí doby. Podpůrčí doba činí 28 týdnů, resp. – u 2 a více narozených dětí 37 týdnů, přičemž začíná běžet dnem, který žena určí v období od počátku osmého týdne do počátku šestého týdne před očekávaným dnem porodu, nejdéle však počátkem šestého týdne před očekávaným dnem porodu (§ 34 odst. 1 písm. a) zákona o nemocenském pojištění). Žena se může v péči o dítě střídat i s jeho otcem, a to na základě písemné dohody, nejdříve však od počátku 7. týdne ode dne porodu.

Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství patří zaměstnankyni, která byla vzhledem k těhotenství nebo mateřství převedena na jinou pracovní pozici a z tohoto důvodu dosahuje nižšího výdělku než před převedením, a to bez vlastního zavinění. Dle § 43 odst. 1 zákona o nemocenském pojištění se příspěvek vyplácí těhotným zaměstnankyním za kalendářní dny, v nichž trvalo převedení na jinou práci, nejdéle však do počátku 6. týdne před očekávaným termínem porodu. V určených případech se vyplácí také matkám po porodu při převedení na jinou práci. Příspěvek se vyplácí od data převedení na jinou práci nebo také od doby nástupu na peněžitou pomoc v mateřství.

Pro nárok na **dlouhodobé ošetřovné** zákon stanoví podmínky, jak pro ošetřovanou osobu, tak pro ošetřující. Dle § 41a odst. 2 zákona o nemocenském pojištění se ošetřovanou osobou rozumí osoba, u které došlo k vážné poruše zdraví, která vyžadovala hospitalizaci, při níž byla poskytována léčba alespoň 7 kalendářních dnů po sobě jdoucích, a předpokládá se, že její zdravotní stav po propuštění z hospitalizace do domácího prostředí bude nutně vyžadovat poskytnutí dlouhodobé péče po dobu alespoň 30 kalendářních dnů. Zákon rovněž vyžaduje, aby ošetřovaná osoba dala písemný souhlas k ošetřování jiné konkrétní osobě. Dle

odstavců pátého a šestého citovaného ustanovení je podmínkou nároku na tuto dávku u zaměstnance trvání jeho pojištění alespoň 90 dnů v posledních 4 měsících a v případě OSVČ v posledních 3 měsících.

Všechny tyto zmíněné peněžité dávky mohou matky samoživitelky využít. Dále může využít dávky pro osoby se zdravotním postižením dle zákona č. 329/2011 Sb.

4.3. Podpora rodiny prostřednictvím zařízení péče o děti

Dětské skupiny jsou zřizovány podle zákona č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně pozdějších předpisů. Služba péče o dítě v dětské skupině, která byla zavedena koncem roku 2014, zajišťuje pravidelnou péči o děti ve věku od jednoho roku věku až do zahájení povinné školní docházky. Docházku dítěte umožňuje nejméně v rozsahu šesti hodin denně. Péče je zajišťována v kolektivu dětí. Je zaměřena na zajištění potřeb dítěte, výchovu a na rozvoj hygienických a kulturních návyků dítěte. Poskytovatelem může být ústav, územní samosprávný celek, obecně prospěšná společnost, nadace, vysoká škola, zaměstnavatel nebo spolek nebo právnická osoba registrována nebo evidována podle zákona o církvích a náboženských společnostech. (Kuchařová a kol, 2019, s. 140)

Mikrojesle jsou formou zařízení, které je pilotně ověřováno Ministerstvem práce a sociálních věcí. Poskytují pravidelnou péči o děti od šesti měsíců do čtyř let věku. Péče je poskytována v kolektivu maximálně 4 dětí. Zřizovatelem mikrojeslí může být obec, příspěvková organizace obce, právnické osoby a neziskové organizace, které vykonávají činnost škol a školských zařízení v partnerství s obcí. (Kuchařová a kol, 2019, s. 140)

Mateřské školy jsou provozované podle školského zákona č. 561/2004 Sb. Mateřská škola je určena pro děti od tří do šesti let. Mateřské školy veřejné jsou zřizovány obcí, svazkem obcí nebo státem. Jsou však zřizovány i soukromými subjekty, církevními společnostmi a církvemi. (Kuchařová a kol., str. 139)

4.4. Další možnosti podpory rodiny

Sociální bydlení je určeno osobám v bytové nouzi. Je poskytováno v souladu s určitými principy za specifických smluvních podmínek nájmu. Na místní úrovni se poskytuje vždy formou bydlení v bytech a může být propojeno na sociální služby. Vláda

v roce 2015 schválila dokument s názvem Koncepce sociálního bydlení ČR 2015-2025. Tento dokument obsahuje strategická a koncepční východiska pro řešení situace rostoucího počtu lidí v bytové nouzi. Koncepce sociálního bydlení byla vytvořena z důvodu nedostatku finančně dostupného bydlení pro některé skupiny osob a vysokému zatížení některých domácností výdaji na bydlení. Samotný vznik koncepce byl rovněž podmíněn neexistencí konkrétní legislativy a uceleného systému sociálního bydlení. Poskytnutí důstojného bydlení je důležitým krokem pro řešení sociálních problémů, jako je zadluženost nebo vznik sociálně vyloučených lokalit. Svým obsahem koncepce cílí na matky samoživitelky, seniory či osoby se zdravotním postižením. (Sociální bydlení MPSV [online])

Cílem Projektu *Obědy do škol MPSV* je dětem ze socio-ekonomických slabých rodin zabezpečit pravidelné kvalitní stravování a vést je k základním stravovacím návykům, jenž ve svých rodinách znají zřídka. Projekt však nepřímě napomáhá i ke zdravému psychickému a fyzickému vývoji dětí a k začlenění se do kolektivu. Děti se účastní více volnočasových aktivit a tráví čas se svými spolužáky, protože neodchází hned po vyučování domů. Zároveň děti zlepšují svoje výsledky ve studiu. Rodiče své děti často neposílají do mateřských škol, protože nemají finanční prostředky na zajištění stravování dítěte. Prostřednictvím projektu se daří předcházet i těmto situacím. Do projektu se mohou zapojit zákonní zástupci dětí ve věku 3-15 let, kteří pobírají dávky v hmotné nouzi nejméně po dobu 3 měsíců.

V současnosti se do projektu zapojilo všech 14 krajů České republiky. Jeho zásluhou se ve školách a školkách stravuje skoro 8 800 dětí. Poprvé byl projekt realizován ve školním roce 2015/2016. Projekty jednotlivých krajů se financují z Fondu evropské pomoci nejchudším osobám FEAD pomocí Operačního programu materiální a potravinové pomoci (OP PMP).

V rámci projektu FEAD je také osobám, které se ocitly na hranici chudoby poskytována potravinová i materiální pomoc. (MPSV tisková zpráva 2020[online])

O *zálohovaném výživném* se v České republice diskutuje již přes 15 let. O zlepšení situace samoživitelů usiluje ministryně práce a sociálních věcí Jana Maláčová (ČSSD). V roce 2020 byl návrh zákona o zálohovaném výživném schválen koaliční radou. Cílem systému zálohovaného výživného je zajistit vymáhání výživného státem v případě, kdy selžou všechny dostupné nástroje k vymáhání. Nárok na zálohované výživné budou mít samoživitelé a samoživitelky řešící aktivně svou situaci. Musí mít podaný návrh na exekuci

a trestní oznámení na neplatiče. Podmínkou nároku bude neposílání stanovené výše alimentů druhým rodičem alespoň 4 měsíce. Děti samoživitelů musí rovněž vykonávat povinnou školní docházku. Pokud bude rodič splňovat podmínky nároku na zálohované výživné, obrátí se na se úřad práce. Na úřadu práce celou situaci posoudí a o zálohovaném výživném rozhodnou do 30 dní. Vyplacená částka výživného je poté vymáhána státem skrze krajské úřady práce. Ty se připojí do již probíhajícího exekučního řízení s neplatičem. Po roce provede úřad práce důkladné přezkoumání situace v rodině. Samoživitelé na vyplacení zálohovaného výživného budou mít nárok ve stejné výši, v jaké ho soud stanoví druhému rodiči. Zálohované výživné bude vypláceno do částky 3000 Kč. Samoživitelé budou moci zálohované výživné pobírat až 24 měsíců. Zákon o zálohovaném výživném byl měl nabít účinnosti v druhé polovině roku 2021. (MPSV tisková zpráva 2020 [online])

5. Podpora matek samoživitelek ze strany neziskových organizací

Poslední kapitola konceptuální části práce je věnována představení neziskových organizací, které pomáhají rodičům samoživitelům v mnoha směrech. Poskytují samoživitelům nejen materiální a finanční pomoc, ale rovněž například podporu v právní oblasti a v zaměstnávání.

Klub svobodných matek je neziskovou organizací pomáhající všem samoživitelům v ČR. Zaměřuje se, jak na pomoc rodičům, tak jejich dětem. Rodičům se snaží pomáhat bezplatnou právní poradnou, kde se dozví ucelené informace pro řešení své životní situace. Součástí služeb Klubu svobodných matek je také bezplatná právní pomoc při vymáhání dlužného výživného. Klub zprostředkovává finanční i materiální pomoc na programy, které jsou určeny pro potřeby dětí. V rámci organizace funguje také charitativní e-shop, v němž jsou matky samoživitelky zaměstnávány. Pro e-shop vyrábí domácí ruční produkty. Z každého prodaného výrobku jde částka sto korun do fondu pro děti. Tyto prostředky jsou poté použity na financování programů určeným dětem. Jedná se o placení obědů a letních táborů potřebným dětem. (Klub svobodných matek, Jak pomáháme [online])

Aperio – společnost pro zdravé rodičovství se dlouhodobě věnuje tématice osamělých rodičů především v souvislosti s trhem práce. Aperio pracuje s aktuální situací rodiny za účelem zlepšení životní situace rodičů a dětí do budoucna. Osamělým rodičům pomáhá v mnoha oblastech při řešení specifických situací například právních a psychických problémů, výchově dětí. Napomáhá k vyrovnávání podmínek pro děti z neúplných rodin v porovnání s dětmi z rodin úplných. Usiluje také o zlepšení přístupu a vnímání společnosti k samoživitelům. Aperio šíří tzv. Cochemskou praxi, jedná se o model spolupráce institucí a profesí pracujících s rodinami v konfliktu. Tento model vede ke snížení rodičovského konfliktu a podporuje rodičovskou zodpovědnost. Aperio podporuje především dohodu rodičů o péči o děti po rozchodu nebo rozvodu při udržení nejlepšího zájmu dětí. Propaguje mediaci při rozvodu a také zavedení dlouhodobého provázení rodiny s dětmi ve střídavé péči. (Aperio – společnost pro zdravé rodičovství, O nás [online])

Cílem obecně prospěšné společnosti *Women for Women* je pomáhat matkám samoživitelkám, které se nachází v tíživé životní situaci, kterou nejsou schopny vlastními silami vyřešit. Poskytuje Program podporovaného bydlení a psychosociální pomoci pro

matky s dětmi. V rámci programu mohou matky samoživitelky bydlet za zvýhodněných finančních podmínek. Lze využít rovněž bezplatné právní poradenství, psychologické a terapeutické služby, asistenci při jednání s úřady a poradenství v sociální oblasti. Společnost nabízí také různé vzdělávací programy zaměřené na sladování rodinného a pracovního života nebo na podporu rodičovských kompetencí. Společnost organizuje i celorepublikový projekt Obědy do škol, který pomáhá dětem, jejichž rodiče si nemohou obědy ve školní jídelně zaplatit. Pro výběr potřebných dětí jsou nastavena určitá kritéria a pomoc se poskytuje přímo ve formě obědů ve školních jídelnách základních škol na základě darovací smlouvy. (Women for Women [online])

Cílem *Asociace neúplných rodin* je rozvinout politickou diskusi o problematice neúplných rodin. Snaží se o to, aby státní instituce a orgány přijaly opatření, které přispějí ke zlepšení situace neúplných rodin. Usiluje o prosazení legislativních změn na ochranu neúplných rodin. Nezisková organizace provozuje za podpory Evropského sociálního fondu a MPSV VašeVýživné.cz, které pomáhá rodičům samoživitelům získat alimony pro své děti. Rodiče provází celým procesem vymáhání. Služby advokáta a popřípadě exekutora jsou bezplatné, a to i v případě, kdy je vymáhání neúspěšné. (Asociace neúplných rodin, Nová pomoc pro samoživitelky [online])

Nádech – pomoc a podpora rodičů samoživitelů z.s. poskytuje samoživitelům materiální pomoc ve formě hygienických potřeb i ve formě vybavení do bytu. Snahou organizace je oslovovat sponzory a dárcy, aby mohli rodinám s dětmi finančně přispívat na školní výlety, pobytové tábory a na obědy ve školách a školkách. Organizace rovněž poskytuje krátkodobé hlídání dětí a pomoc s přípravou do školy. (Nádech – pomoc a podpora rodičů samoživitelů z.s., O nás [online])

Fond pro rodiče samoživitele je projektem Nadace AGROFERT, který se zaměřuje na osamělé rodiče. Cílem fondu je pomoci samoživitelům v tíživé životní situaci. Fond podporuje osamělé rodiče nejčastěji formou jednorázového příspěvku. Žádost o jednorázový příspěvek si mohou samoživitelé podat maximálně dvakrát. Z Fondu lze hradit například náklady na bydlení a náklady na školní aktivity dětí. Fond je financován z prostředků Nadace Agrofert a platu předsedy správní rady pana Andreje Babiše. (Fond pro rodiče samoživitele – Nadace AGROFERT [online])

Fandi mámám funguje od roku 2016. Nabízí samoživitelkám materiální pomoc dle jejich konkrétních potřeb a přání. Zajišťuje jak věci základní denní potřeby, tak věci, které by matky svým dětem rády dopřály, ale nemají na ně finanční prostředky. Do projektu jsou samoživitelky vybrány na základě jejich konkrétního příběhu. Samoživitelky mohou rovněž zdarma využít poradenskou službu, pro řešení různých životních situací. (Fandi mámám, Co nabízíme [online])

6. METODOLOGIE VÝZKUMU

V předchozí části práce jsem formulovala teoretická východiska práce, která jsou potřebná pro vlastní empirický výzkum. V následující části práce bude popsáno samotné výzkumné šetření a další kroky nezbytné k naplnění výzkumného cíle.

6.1. Cíl výzkumu

Cílem výzkumu mé diplomové práce je analyzovat životní situaci matek samoživitelek (se zřetelem na sociální rizika a ohrožení) a zmapovat systém podpory matek samoživitelek v ČR.

Dílčí cíle výzkumu:

- Zjistit, jaká je situace matek samoživitelek na trhu práce
- Zjistit, jak samoživitelky zvládají finančně zabezpečit rodinu
- Zjistit, jakou podporu ze strany státu samoživitelky využívají a jak pomoc státu pro samoživitele hodnotí
- Zjistit, jaké mají samoživitelky povědomí o možnosti pomoci neziskových organizací pro samoživitele
- Zjistit, zdali samoživitelky čelí nějaké stigmatizaci a jaké případně
- Zjistit, zda a v čem případně je pro samoživitelky významná pomoc ostatních osob

6.2. Výzkumná metoda

Pro svou práci jsem zvolila kvalitativní výzkum, a to s využitím postupů zakotvené teorie (kódování, tvorba kategorií) – nejedná se však o zakotvenou teorii v pravém smyslu.

Definice kvalitativního výzkumu je celá řada. Hendl definuje kvalitativní výzkum jako: „proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“ (Hendl, 2016, s. 46)

Strauss a Corbinová (1999, s. 10) ho definují takto: „jakýkoli výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvalifikace.“

Kvalitativní výzkum se realizuje prostřednictvím intenzivního kontaktu s terémem nebo situacemi jedinců. Tyto situace reflektují každodennost jedinců, společností nebo organizací. Při kvalitativním výzkumu se používají málo standardizované metody získávání dat. Hlavním nástrojem je sám výzkumník. Mezi data kvalitativního výzkumu se řadí audio a video záznamy, přepisy terénních poznámek z rozhovorů či pozorování, úryvky z knih, deníky a vše co přibližuje běžný život lidí, které zkoumáme. (Hendl, 2005, s. 51-52)

Jednou z výhod kvalitativního výzkumu je získání hloubkového popisu případu. Podrobně sledujeme vývoj případů a zkoumáme příslušné jevy. Při kvalitativním šetření citlivě zohledňujeme lokální situaci a podmínky. Kvalitativní výzkum má však i své nevýhody, jeho výsledky jsou subjektivní. Při výzkumu se pracuje s omezeným počtem jedinců a často na jednom místě, vznikají tak potíže se zobecňováním výsledků. Kvalitativnímu výzkumu je rovněž vytýkána jeho malá transparentnost a neprůhlednost. (Hendl, 2005, s. 52)

6.3. Výzkumný soubor

Pro svou práci jsem zvolila záměrnou metodu výběru komunikačních partnerek. Jedná se o nejrozšířenější metodu výběru kvalitativního výzkumu. Vzhledem k tématu mé diplomové práce byla cílová populace výzkumného souboru tvořena matkami samoživitelkami. Při výběru komunikačních partnerek jsem použila metodu „sněhové koule“. Při této metodě výzkumník zvolí jednoho nebo několik málo komunikačních partnerů pro rozhovor. Tyto osoby poté doporučí další zajímavé osoby pro rozhovor. (Hendl, 2005, s. 152)

Ne všechny doporučené matky samoživitelky s rozhovorem souhlasily. Uskutečnila jsem deset rozhovorů s matkami samoživitelkami z celé ČR. Tyto matky samoživitelky jsou ve věkovém rozmezí 25–48 let. Jsem si vědoma omezeného počtu komunikačních partnerek mé práce, pro přesnější výsledky výzkumu by bylo potřeba více komunikačních partnerek. Vyhledávání dalších by mělo pokračovat nejméně do dosažení tzv. teoretického nasycení, tj. do chvíle, kdy by se vstupem dalších komunikačních partnerek již nepřibývaly nové zásadní poznatky.

6.4. Technika sběru dat

Jako techniku sběru dat jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor. Polostrukturovaný rozhovor je nejrozšířenější metoda interview. Vyžaduje však náročnější přípravu oproti nestrukturovanému rozhovoru. Tvoříme si určité schéma pro tazatele závazné, které specifikuje okruhy otázek, na které budou účastníci výzkumu dotázáni. Je možné zaměňovat pořadí okruhů, kterým se během rozhovoru věnujeme a maximalizovat tak výtěžnost rozhovoru. U polostrukturovaného rozhovoru máme tedy formulované tzv. jádro interview, tedy minimum otázek a témat, které musí tazatel probrat. Na jádro rozhovoru se poté nabaluje různé množství doplňujících témat a otázek, které tazatel uzná za smysluplné. Doplňující otázky jsou obvykle velmi užitečné, protože pomáhají mnohem lépe uchopit zkoumaný problém. Polostrukturovaný rozhovor můžeme provádět ve standardizovaném prostředí, jako je kancelář i v různorodém prostředí, například v prostředí restaurace. (Miovský, 2006, s. 160)

Data jsem zaznamenávala pomocí audio nahrávek. Tato metoda fixace se řadí mezi nejpoužívanější. Provedení audiozáznamu je více autentické než záznam metodou tužka – papír. (Miovský, 2006, s. 195)

Rozhovor se mi podařilo uskutečnit s deseti matkami samoživitelkami. Nejprve jsem komunikační partnerky seznámila s cíli mého výzkumu. Poté jsem jim sdělila, že rozhovor bude anonymizován. Data jsem zaznamenávala pomocí diktafonu na mobilním telefonu. Získaná data byla následně přepsána. Při provádění rozhovorů jsem využila předem připraveného návodu rozhovoru, abych nezapomněla na žádný okruh, který byl potřeba zmapovat. Během rozhovoru jsem používala i doplňující otázky, když bylo potřeba nějaké informace doplnit. Rozhovory probíhaly od prosince 2020 do února 2021 prostřednictvím online – video hovorů, z důvodu nepříznivé epidemiologické situace, zapříčiněné epidemií koronaviru.

Základní okruhy dotazování

1. Jak jste se stala matkou samoživitelkou? Co se pro Vás změnilo nejvíc, když jste zůstala s dítětem sama?
2. Jak se z Vašeho pohledu dívá společnost na matky samoživitelky? Setkala jste se i Vy sama s nepochopením okolí?

3. Zvládáte péči o děti sama, pomáhá Vám někdo? Pomáháte Vy někomu, kdo je na tom třeba podobně?
4. Co Vy a práce, zaměstnání? Jak na tom jako samoživitelka jste?
5. Reaguje Váš zaměstnavatel nějak, ať už dobře nebo špatně, na skutečnost, že jste na dítě sama? - Vychází Vám Váš zaměstnavatel vstříc při sladování práce a rodiny?
6. Jak vycházíte s výdělkem?
7. Co je pro Vás nejtěžší finančně zabezpečit?
8. Čerpáte nějakou podporu ze strany státu?
9. Je podle Vás podpora státu pro samoživitele dostatečná? Je něco, co by podle Vás mělo být zajištěno jinak?
10. Znáte některé neziskové organizace pro samoživitele a možnosti jejich podpory?

6.5. Zpracování dat

Provedené rozhovory byly převedeny do písemné podoby. Následně jsem využila některých postupů zakotvené teorie (zakotvenou teorii jako takovou jsem však nesledovala). Získaná data byla analyzována metodou otevřeného kódování. Je to část analýzy, která se zaobírá kategorizací a označováním pojmů prostřednictvím pečlivého studia údajů. Metodou otevřeného kódování jsou údaje rozebrány na samostatné části a následně pečlivě prostudovány. Dále jsou porovnáním zjištěny podobnosti a rozdíly. (Strauss, Corbinová, 1999, s. 43)

Pomocí metody otevřeného kódování jsem dospěla k následujícím kategoriím:

- 1) Finance na hraně
- 2) Pomoc státu
- 3) Neziskové organizace
- 4) Pracovní situace
- 5) Pohled společnosti
- 6) Pomoc rodiny a přátel

Profily komunikačních partnerek

Komunikační partnerce Janě je 34 let a má středoškolské vzdělání. Je rozvedená a má tři děti ve věku 3, 10 a 13 let. Dvě děti má ve střídavé péči s bývalým manželem a nejmladší dítě má s bývalým partnerem ve své výhradní péči. Na všechny děti otcové platí výživné. Bydlí v nájemném bydlení. Její měsíční příjmy tvoří alimenty ve výši 7000 Kč a mzda 17 500 Kč.

Komunikační partnerce Lence je 43 let a je vyučená. Je svobodná a má čtyři děti ve věku 2, 5, 13 a 17 let. Děti má se dvěma bývalými partnery. Všechny děti jsou v její výhradní péči. Na všechny děti otcové platí výživné. Bydlí v nájemném bydlení. Její měsíční příjmy tvoří alimenty ve výši 5200 Kč, rodičovský příspěvek 10 000 Kč, příspěvek na bydlení 10 000 Kč a přídavky na děti, na mladší 500 Kč a na starší 610 Kč.

Komunikační partnerce Jolaně je 42 a má středoškolské vzdělání. Je svobodná a má jedno dítě ve věku 6 let, na které otec platí výživné. Dítě je v péči matky a s otcem má soudně stanovený styk. Bydlí v nájemném bydlení. Její měsíční příjmy tvoří příspěvek na bydlení 4000 Kč, příspěvek na péči 3300 Kč a příspěvek na mobilitu 550 Kč, hmotná nouze 2000 Kč a alimenty 2000 Kč.

Komunikační partnerce Veronice je 26 let a je vyučená. Je svobodná a má tři děti, dvojčata ve věku 2 roky a další dítě má 4 roky. Děti má se dvěma bývalými partnery. Všechny děti jsou v její péči. Na všechny děti je stanovené výživné, ale na jedno dítě otec neplatí. Bydlí v nájmu. Její měsíční příjmy tvoří rodičovský příspěvek 8 200 Kč, přídavky na děti 1 500 Kč a alimenty 3000 Kč.

Komunikační partnerce Evě je 48 let a má vysokoškolské vzdělání. Je rozvedená a má tři děti ve věku 14, 21 a 23 let. Děti jsou v péči matky. Na všechny děti je stanovené výživné, ale otec ho neplatí. Žije v nájemném bydlení. Její měsíční příjmy tvoří mzda 21 000 Kč a další přivýdělky okolo 7000 Kč.

Komunikační partnerce Denise je 36 a má vyšší odborné vzdělání. Je svobodná a má jedno dítě, které má 1 rok. Otce dítěte nemá uvedeného v rodném listu. Bydlí v nájmu. Její měsíční příjmy tvoří rodičovský příspěvek 10 000 Kč, příspěvek na bydlení 6 500 Kč a přídavek na dítě 500 Kč.

Komunikační partnerka Valerie má 28 let a je vyučená. Je svobodná a má jedno dítě ve věku 3 let. Dítě je v její péči. Otec má stanovené výživné, které neplatí. Bydlí u své matky, které platí nájem. Její měsíční příjmy tvoří rodičovský příspěvek 7 000 Kč a přídavek na dítě 700 Kč.

Komunikační partnerce Lindě je 25 let a má základní vzdělání. Je svobodná a má jedno dítě ve věku 5 let. Dítě je v její péči a otce nemá dítě uvedeného v rodném listě. Bydlí v azylovém domě. Její měsíční příjmy tvoří přídavek na dítě 500 Kč, příspěvek na bydlení 8000 Kč a mzda 3000 Kč.

Komunikační partnerka Petra má 39 let a je vyučená. Je svobodná a má čtyři děti ve věku 1, 10, 16 a 17 let. Děti má se třemi bývalými partnery a jsou v její péči. Na všechny je stanovené výživné, které otcové platí. Bydlí v nájemním bydlení. Její měsíční příjmy tvoří rodičovský příspěvek 8 000 Kč, přídavky na děti 2 500 Kč, příspěvek na bydlení 7 300 Kč, mzda 3 000 Kč a alimony ve výši 3 800 Kč.

Komunikační partnerka Zuzana má 36 let a je vyučená. Je svobodná a má jedno dítě, které má dva roky. Dítě je v její péči a otec není uveden v rodném listě, ale platí výživné stanovené dohodou. Bydlí v nájmu. Její měsíční příjmy tvoří rodičovský příspěvek 10 000 Kč, přídavek na dítě 500 Kč a dohodou stanovené alimony 1 500 Kč.

7. Analýza a interpretace dat

Tato kapitola se věnuje prezentaci výsledků výzkumného šetření. Jak jsem již uvedla výše, data byla získána pomocí polostrukturovaných rozhovorů s deseti matkami samoživitelkami.

7.1. Finance na hraně

V této kategorii je rozebrána otázka, jak samoživitelky zvládají finančně zabezpečit rodinu. Název této kategorie byl přímo zvolen podle jedné z odpovědí komunikačních partnerek, jelikož vystihuje i ostatní odpovědi.

Komunikační partnerky, byly dotázány, jak vychází se svými příjmy. Odpovědi komunikačních partnerek se shodují v tom, že po zaplacení nejnnutnějších věcí, jim zbývá minimum finančních prostředků a mají tak problém zaplatit mimořádné výdaje. Paní Eva: *„Je pravda, že peníze počítám hodně. Mám na měsíc rozpočet, abych měla představu, co si můžu dovolit. Kdyby se mi rozbila pračka nebo se něco stalo, tak mám problém.“* Paní Linda: *„S penězi vycházím jakžtakž, ale zůstává mi minimum. Peníze mi nestačí, když mám nějaký nečekaný výdaj, třeba za elektřinu.“* Komunikační partnerky rovněž zmiňují, že je pro ně finanční zabezpečení rodiny náročné v tom, že musí hodně přemýšlet nad tím, co pro ně bude nejvýhodnější koupit. Přesto však i s minimem finančních prostředků zabezpečit rodinu zvládají. Paní Zuzana: *„Dá se to, ale je to strašná otrokařina. Musíte přemýšlet nad tím, co koupíte, co se vyplatí a nevyplatí koupit. Jako člověk by tomu dítěti chtěl dát víc, kolikrát v té lednici máte úplný prd a nemáte z čeho uvařit, tak to je šílený, že jo.“* Podobně se vyjádřila i paní Jana: *„Finančně je to jako na hraně, ale dá se s tím vyžít. Když zaplatím, co mám, tak mi něco málo zbyde. Člověk se naučí šetřit, aby to utáhl no.“* Paní Jolana při rozhovoru uvedla, že se dostala do situace, kdy musela požádat o pomoc Charity, aby zvládla zabezpečit svého syna: *„Jsme na hmotné nouzi, takže je to hodně složitý. Jednou jsem šla na charitu požádat o finanční pomoc, abych to vůbec zvládla. Využila jsem i charitní šatník a potravinovou banku.“* Ztíženou finanční situaci, přiznala i paní Lenka kvůli zadlužení: *„Žít s penězi, co mám k dispozici se dá, ale tím, že mám dvě půjčky, je to složitější.“*

Komunikační partnerky se shodly v tom, že zvládání zabezpečení rodiny značně ovlivňuje placení výživného na děti ze strany otců. Výživné na děti často nedostávají vůbec nebo výživné představuje pouze minimální částku, která dostatečně nepokryje všechny

náklady na výchovu dítěte. Problémy s financemi, kvůli placení výživného na děti zmínila paní Valerie, Veronika, Eva a Petra. Paní Valerie uvedla, že na syna nedostává od bývalého partnera žádné výživné a veškeré finanční zabezpečení jejího syna, tak zůstává na ní: *„Zaplatím nájem a zbyde mi 2 550 Kč na měsíc a s tím musím vyžít. Musíme to nějak utáhnout s Danečkem sami vždycky, protože tatínek nic neplatí.“* Rovněž paní Eva od svého bývalého manžela, nedostává výživné na své tři dcery: *„V tuhle chvíli mají holky přiznaný alimenty, ale vlastně je nemají. Exmanžel má dluhy, tak se v podstatě ztratil, když to tak řeknu.“* Paní Veronika vnímá, jako problematickou skutečnost, že od otce svých dvojčat dostává výživné nepravidelně a od otce nejstaršího syna prozatím žádné: *„Momentálně na tom finančně moc dobře nejsem. Tomáškův otec je ve výkonu trestu, tam by měly chodit alimenty, ale zatím nepřišly. A otec od dvojčátek platí, jak se mu zachce.“* Paní Petra popisuje, jak se otcové zcela rozdílně podílejí na finančním zabezpečení dětí: *„Těch peněz je pořád málo. Hodně teda pomáhá tatínek prostředního syna, který mu hodně věci zajistí a alimenty platí včas. Oproti tomu otec holek, ten je asi potřetí za tu dobu, co jsou holky na světě ve výkonu trestu. Nikdy mi nepomáhal, holky od něj nikdy nic neviděly a alimenty z vězení mi chodí, ale úplně směšná částka, prostě asi 800 Kč na obě dvě dohromady.“*

Komunikační partnerky, byly rovněž dotázány na to, co je pro ně nejtěžší finančně zabezpečit. Shodly se v tom, že pro ně často nejvyšší položku jejich rozpočtu tvoří náklady na bydlení. Uváděly, že zaplacení nákladů na bydlení je zásadní. Důležitost stabilního bydlení popisuje paní Zuzana: *„Nejvíce zaplatím za nájem, tohle je nejdůležitější pro mě zaplatit. Protože když ztratíte bydlení, můžete přijít o dítě.“* Podobně reagovala i paní Jolana: *„Nejdřív se musí zaplatit bydlení, to je priorita.“* Paní Eva a Lenka se shodly v tom, že na náklady na bydlení jsou vysoké, snaží se však ušetřit alespoň při nákupu potravin. Paní Eva: *„Na nákladech na bydlení se už tak moc ušetřit nedá. Dá se ušetřit třeba na jídle, hodně sleduji slevy.“* Paní Lenka: *„Nejtěžší je zaplatit nájem. Snažím se ušetřit na jídle. Pečeme si svůj chleba, vaříme na více dnů.“* Paní Jana a Denisa rovněž považují náklady na bydlení za nejvíce zatěžující, odpověděly pouze ve stručnosti. Paní Jana: *„Nejvíce peněz dám za nájem.“* Paní Denisa: *„Nejvíce utratím za nájem a další poplatky.“* Komunikační partnerky rovněž uváděly, že je pro ně náročné materiální zabezpečení dětí. Paní Petra popsala, jak je pro ni náročné zajistit svým dcerám vše, co vyžadují, aby zapadly do kolektivu: *„Náročný je pro mě zajistit takový ty vedlejší potřeby dětí, protože víte, jak to dneska je. Holky chtějí zapadnout do kolektivu a chtějí se nějakým způsobem ostatním rovnat no.“* Podobně se

vyjádřila i paní Linda: „*Chtěla bych víc svou malou zabezpečit, aby měla vše potřebné. Je mi to někdy takové blbé, když přijdeme do obchodu a jí nemůžu koupit, co si přeje.*“ Paní Valerie sdělila, že si nemůže dovolit kupovat nové oblečení: „*Nejdražší je pro nás nové oblečení. To si nemůžeme dovolit, dostávám ho po kamarádkách.*“ Pouze paní Veronika uvedla, že je pro ni nejvíce náročné zaplatit potraviny: „*Na konci měsíce mám největší problém zaplatit jídlo.*“

7.2. Pomoc státu

V této kategorii bylo cílem zjistit, jakou podporu ze strany státu samoživitelky čerpají a jak podporu státu pro samoživitele hodnotí.

Většina komunikačních partnerek měla zkušenost s čerpáním finanční podpory ze strany státu. V době konání rozhovorů pouze dvě komunikační partnerky žádnou podporu nečerpaly, vzhledem k výši jejich příjmů. Majorita komunikačních partnerek považovala pomoc státu pro samoživitele za nedostatečnou. Paní Denisa a Valerie se shodly v tom, že by uvítaly zvýšení částky dávky, konkrétně rodičovského příspěvku. Dle jejich názoru by se částka rodičovského příspěvku měla zvýšit, aby představoval adekvátní náhradu mzdy. Paní Denisa: „*Pobírám rodičovský příspěvek 10 000 Kč, příspěvek na bydlení 6 500 Kč a přídavek na dítě 500 Kč. Podporu státu považuji absolutně za nedostatečnou. Když za rok zaplatím nějakých 200 000 Kč na daních, tak bych uvítala, aby rodičovský příspěvek byl od státu adekvátní náhrada mzdy. My vychováváme děti pro náš národ, tak by nám měli dostatečně zaplatit. Daňoví poplatníci by měli dostat víc peněz než ti, co jen rodily děti a čekaly na dávky.*“ Paní Valerie: „*Beru rodičovský příspěvek 7000 Kč a přídavek na dítě 700 Kč. Vláda by se nad sebou měla zamyslet a více samoživitelkám přispět. Měla by zvýšit rodičovský příspěvek alespoň o dva nebo tři tisíce. Co je 7000 Kč v dnešní době, zaplatím nájem a nemám nic, že.*“ I paní Linda vnímá výši výpočtu dávek za nedostatečnou: „*Dostávám příspěvek na bydlení 8000 Kč a přídavek na dítě 500 Kč. No já si myslím, že podpora státu moc dobrá není podle výpočtu dávek. Když všechno zaplatíte, tak Vám zůstane úplné minimum. Já si myslím, že stát nám v ničem jiném nepomůže. Oni prostě jen vypočítají dávky a šlus.*“ Paní Jana uvedla, že dříve čerpala finanční pomoc, ve formě příspěvku na bydlení. Tuto pomoc hodnotila však za nedostačující. Uvítala by, aby stát podporoval děti samoživitelů v zájmových aktivitách: „*Brala jsem příspěvek na bydlení. Ted' jsem měla v práci nějaký přesčas a třináctnej, a tak mi ho sebrali. Já si myslím, že podpora dostatečná*

není. Jako člověk nenajde jen tak 2000 Kč, co mi dávali čtvrtletně. Jako je to nějaká pomoc, ale nedostatečná no. Měly by být nějaké balíčky pro děti ohledně zájezdů. Už jen třeba vybavení na lyžařský zájezd stojí dost.“ Ostatní komunikační partnerky, již nehodnotily pouze finanční podporu státu. Paní Jolana uvedla, že spíše než zvýšení finanční pomoci, by uvítala více konkrétní materiální pomoci: „Pobírám příspěvek na bydlení 4000 Kč, příspěvek na péči 3300 Kč, příspěvek na mobilitu 550 Kč a hmotnou nouzi 2000 Kč. Podpora státu není podle mě dostatečná. Já bych se ani nezaobírala vyloženě finančními příspěvky, aby toho někdo nemohl zneužívat. Mohly by třeba existovat šeky směnitelné za oblečení a obuv. Stát by také měl více podporovat potravinové banky.“ Na nedostatek materiální pomoci pro samoživitele upozornila i paní Veronika: „Já mám jen rodičovský příspěvek 8200 Kč a přídavky na děti 1500 Kč. Pomoc není dostatečná. Nejsem asi jediná samoživitelka, která by potřebovala pomoci víc. Zrovna včera jsem se dívala na potravinový banky a byly všechny prázdný. Takže bych uvítala větší nabídku potravinových bank.“ Komunikační partnerky Petra a Zuzana, vnímaly nedostatečnou pomoc státu v oblasti bydlení. Paní Petra popsala situaci, kdy přišla o stabilní bydlení a nedostalo se jí vhodné pomoci: „Mám rodičovský příspěvek 8 000 Kč, přídavky na děti 2 500 Kč a příspěvek na bydlení 7 300 Kč. No podpora státu pro samoživitele je naprosto nedostatečná. Dříve jsme se dostali do komplikované situace s bydlením, když jsme kvůli partnerovi museli opustit byt. Neměla jsem nárok na příspěvek na bydlení a bylo mi sděleno, že nemám nárok ani na příspěvek na zaplacení kauce, když jsem nepobývala v azyláku. Nikoho nezajímalo, kde bydlíme nebo za co tam bydlíme.“ Paní Zuzana považuje za důležitou větší nabídku sociálního bydlení pro ohrožené rodiny: „Pobírám rodičovský příspěvek 10 000 Kč a přídavek na dítě 500 Kč. Podpora státu rozhodně dostatečná není. Stát by nám měl být víc nápomocen, protože ty děti tady budou jednou potřeba pro ten stát, budou vydělávat peníze. Být třeba nahoře, tak se víc snažím o to, aby bylo víc městských bytů pro ty finančně slabší a, aby nebyly tak přísné podmínky pro získání bytu.“ Paní Eva sdělila, že by uvítala plánovanou podporu státu ve formě zálohovaného výživného: „Dříve jsem čerpala příspěvek na bydlení, ale momentálně na žádnou podporu nemám nárok. Snažím se mít co největší výdělek. Od státu bych uvítala alimenty, co nedostávám na holky. Tuhle pomoc snad brzo dostaneme pomocí zálohovaného výživného. To je strašná pomoc, protože holky si tím zaplatí koleje. To by pro mě byla strašná úleva.“ Paní Lenka, jako jediná z komunikačních partnerek nespatřuje, že by podpora státu pro samoživitele, byla nějakým způsobem nedostatečná. Zmínila, že se setkává se zneužíváním finanční pomoci ženami,

keré se za samoživitelky považují, i když mají partnera: „*Beru rodičovský příspěvek 10 000 Kč a příspěvek na bydlení 10 000 Kč také přídatky na všechny děti ve výši 2220 Kč. V podpoře státu nevidím problém. Já mám kolem sebe plno holek, co jsou samoživitelky jen v uvozovkách, protože mají doma partnera. A ty si nejvíc stěžují, že jim stát dává málo peněz.*“

7.3. Neziskové organizace

V této kategorii bylo cílem zjistit, zdali mají samoživitelky povědomí o neziskových organizacích, které nabízejí pomoc pro samoživitele.

Některé komunikační partnerky neziskové organizace znaly a měly rovněž zkušenost s poskytnutím jejich pomoci. Paní Denisa uvedla, že prostřednictvím neziskových organizací se jí podařilo získat jednorázové finanční příspěvky: „*Znám ten Agrofert a ještě o nějakých dalších jsem slyšela. Oni mi poskytli dotaci 20 000 Kč na bydlení a z Klubu svobodných matek mi poslali 10 000 Kč jednorázově.*“ I paní Jolana zmínila, že neziskové organizace pro samoživitele zná. Rovněž využila finanční podporu: „*Znám jedinou a je to Klub svobodných matek, jsou hodně rozšířeni na internetu. Moc jim fandím a tuším, že jejich pomoc někdy využiju. Jediné, co jsem využila, byla vlastně ta Charita, co týká oblečení a dvakrát jsem teda byla požádat i o finanční pomoc, že jsem vlastně donesla účet a oni mi ho proplatili.*“ Paní Petra popsala zkušenost s pomocí neziskové organizace, která podpořila její přítelkyni: „*Kamarádce jsem našla pomoc na Facebooku jedné organizace, nevzpomenu si na přesný název. Byl to nějaký potravinový balík. Tam se musel napsat příběh té rodiny, komu chcete pomoci. A oni potom kontaktovali kamarádku, která musela odsouhlasit, že jsou opravdu v takové situaci. A pak opravdu ta organizace přijela s potravinovým balíkem asi za 3000 Kč. Nevěřila jsem teda, že něco takovýho fakt funguje.*“ Paní Linda má zkušenost s čerpáním potravinové pomoci: „*Dostala jsem potravinový balíček od té Nory Fridrichové z Klubu svobodných matek. Potravinovou pomoc jsem využila i od Charity.*“ Paní Valerie, některé organizace zmínila. Zkušenost s poskytnutím pomoci však doposud neměla: „*Znám z Facebooku Klub svobodných matek a Fandi mámám. Uvažuji o tom, že jejich pomoc využiju. Píše tam hodně maminek.*“

Ostatní komunikační partnerky žádné neziskové organizace neznaly.

7.4. Pracovní situace

Prostřednictvím této kategorie bylo cílem zjistit, jaká je situace samoživitelek na trhu práce.

Většina komunikačních partnerek byla v době konání rozhovorů na mateřské dovolené. Snaží se však přivydělávat alespoň brigádně. Vzhledem k epidemii koronaviru, jsou však některé přivýdělký omezeny. Omezení výdělku kvůli epidemiologickým opatřením, zmínila paní Denisa a Zuzana. Paní Denisa: *„S prací je to momentálně blbý, protože jsem zpěvačka a dělám hlasovou poradkyni. Takže všechny přivýdělký, co se se zpěvem pojí kvůli opatření nemám. Musím říct, že v této situaci jsem odkázána na ostatní.“* Paní Zuzana: *„Dřív jsem vypomáhala v hospodách jako servírka, práci jsem získávala přes známé, takže to bylo snazší. V této době jsou podniky zavřené, takže si přivydělat nemůžu.“* Paní Petra sdělila, že je vděčná za to, že si může při mateřské dovolené přivydělávat úklidy. Popisovala však, že získání práce pro ni nebylo snadné vzhledem k jejímu statusu samoživitelky: *„Než jsem šla na mateřskou, tak jsem dělala v úklidové firmě. Nechala jsem si pár menších úklidů, které nejsou časově náročné, protože každá koruna je dobrá. Když jsem tu práci hledala, tak jsem se setkala s diskriminací. Slýchávala jsem výroky jako, vy jste matka samoživitelka, tak to děti budou pořád nemocný, nezlobte se nemůžeme Vás přijmout.“* Paní Lenka popisovala zkušenost s prací na zkrácený úvazek při mateřské dovolené, kterou však musela ukončit, protože jí zaměstnavatel nevyhověl vstříc: *„Dělala jsem na zkrácený úvazek uklízečku, neprodloužili mi smlouvu, protože od nového roku chtěli někoho jen na hlavní pracovní poměr. Řekla jsem, že mám dvouleté dítě, ale to nikoho nezajímalo. Už ten půl úvazek byl pro mě hodně psychicky náročný.“* Paní Veronika sdělila, že by si během mateřské dovolené ráda přivydělala alespoň práci z domova, nemá k tomu však podmínky: *„Jsem ještě na mateřské, zkusila bych pracovat alespoň z domu po večerech. Problém je, že nemám internet ani notebook.“*

Některé komunikační partnerky uvedly, že se potýkají s problémem nalezení zaměstnání po mateřské dovolené. Problém nastává v té chvíli, kdy při pohovorech zazní otázky na děti a partnery. Paní Jolana sdělila, že se potýká s problémem nalezení flexibilního zaměstnání tři roky. Dle paní Jolany problém s nalezením zaměstnání souvisí rovněž s tím, že ona i její syn jsou zdravotně znevýhodněni: *„Tři roky se snažím najít dlouhodobé zaměstnání. Při pohovorech nastává problém, když řeknu, že jsem samoživitelka. Dalším problémem je zdravotní postižení mě i mého syna. Práce, která je flexibilní při péči o dítě je*

nesehnatelná. Všude pořád čtu na internetu, jak je móda sdílené pracovní místo, ale to neseženete.“ Problém s nalezením zaměstnání po mateřské dovolené, uvádí i paní Valerie: *„Momentálně řeším práci, protože mi končí mateřská dovolená. Zatím se mi ji nedaří najít. U pohovorů se mě hodně ptají, jestli mám děti a partnera a jak budu sama s malým práci zvládat.*“ Paní Lindě skončila mateřská dovolená již před rokem, skloubení práce na plný úvazek s péčí o její dceru prozatím nezvládá. Snaží se však, přivydělávat alespoň brigádně: *„Brigádně roznáším listy z pošty. Mamku budu mít zanedlouho poblíž, tak mi slíbila pomoc s vyzvedáváním malé ve školce. Budu si tak moct najít práci na plný úvazek, třeba od 6 do 2.*“ Pouze paní Jana a Eva pracovaly v době konání rozhovoru na plný úvazek. Paní Eva uvedla, že má k práci na plný úvazek i další přivýdělký. Popisovala, že neměla nikdy problém s tím, že by ji zaměstnavatel nevyšel vstříc: *„V podstatě mám tři zaměstnání. V tuto chvíli pracuju jako zdravotní sestra a druhý úvazek mám v jazykové škole, kde učím jazyky. K tomu mám ještě brigádu na pár hodin v měsíci, dělám osobní asistenci seniorovi. V nemocnici mi vždycky vyházeli vstříc, když byly holky malé.*“ Paní Jana je v zaměstnání spokojená, protože jí zaměstnavatel vyšel vstříc, při skloubení práce a péče o svou dceru: *„Mám štěstí, že jsem v jedné fabrice už delší čas. Vyhověli mi tak, že jsem si zažádala jen o noční a denní směnu, abych to mohla skloubit se školkou malé. To bylo pro mě hodně důležité, protože se snažím si práci minimálně narušovat, abych si ji udržela.*“

7.5. Pohled společnosti

Cílem této kategorie bylo zjistit, zdali samoživitelky čelí nějaké stigmatizaci a jaké případně.

Komunikační partnerky se setkávají s rozličným přístupem svého okolí. Paní Jolana vnímá, že lidé hodnotí samoživitelky záporně, bez ohledu na to, že neví okolnosti vzniku samoživitelství. Popsala, že se již setkala s názorem, že si samoživitelka za svou životní situaci může sama: *„Vůbec celkově společnost se dívá negativně. Ať už jsou to sousedi, kdokoliv. De fakto, i když neví ten příběh, čím si ta dotyčná prochází. Setkávám se s názory, že žena si za svou situaci může sama.*“ S podobnými názory se setkala i paní Veronika: *„Setkala jsem se už několikrát s názory, že ženská se přece sama rozhodla, s kým bude ty děti mít.*“ Paní Valerie vnímá, že všechny samoživitelky mají ve společnosti obtížnou pozici. Popsala, že nikdo z jejího okolí nechápe, jakou zátěž samoživitelství skutečně představuje: *„Z našeho okolí prostě nikdo nechápe, že jsem na Danečka sama. Nechápe tu mou zátěž,*

kdy se otec vůbec nestará a já musím být s Danečkem dvacet čtyři hodin denně. Myslím si, že všechny samoživitelky to mají v tomto ohledu hodně těžké.“

Paní Zuzana se s nepochopením společnosti osobně nesečkala, vnímá však negativní reakce společnosti vůči samoživitelkám na sociálních sítích: *„Nepotkala jsem zatím nikoho, kdo by měl problém s tím, že jsem na malýho sama. Vidím však některé reakce na skupinách na Facebooku. Takový ty řeči matko, vždyť víš, s kým sis udělala dítě a podobně.“* Paní Jana a Denisa se shodly v tom, že nepochopení svého okolí nevnímají. Setkávají se pouze s otázkami na příčinu samoživitelství. Z výpovědi paní Denisy bylo znát, že jsou jí opakované otázky nepříjemné: *„Mě se pořád lidi kolem mě opakovaně ptají na otce dítěte. Ptají se, proč ho malej nemá v rodném listě. Dělalí, jako kdyby moje odpovědi neslyšeli. Nad tím mi zůstává rozum stát, ale jinak nepochopení nevnímám.“* Paní Jana: *„S nepochopením jsem se asi nesečkala. Lidi se mě hodně ptají, proč jsem sama a jak se mi to stalo, ale že by mě nějak odsuzovali, tak to nemám.“* Paní Lenka a Petra popsaly, že se setkávají s odlišným přístupem svého okolí. Paní Lenka vnímá, že na ni někteří lidé pohlíží jinak, protože sama vychovává čtyři děti: *„Jak které okolí se chová. Někteří jsou fajn. Většinou odsuzují z okolí ti, co mají jen jedno dítě. Nejhorší jsou takové ty pohledy, ty máš čtyři děcka, ty seš blbá. Ve školce se na mě dívají, jako na spodinu a ještě, že mám tolik dětí.“* Paní Petra si všímá, že na ni lidé pohlíží jinak, protože má děti se třemi různými partnery: *„Setkala jsem se s různými názory. Někteří lidi se na Vás dívají jinak, protože já mám třeba čtyři děti se třema různýma tatínkama a už třeba proto se lidi dívají divně. Setkala jsem se samozřejmě i s opačnou reakcí nebo s opačným přístupem, ale jsou i lidi, kteří se na Vás dívají skrz prsty no.“* Paní Linda popsala situaci, kdy se setkala s názory, že dítě zvládne vychovat pouze žena, která má partnera: *„Otěhotněla jsem v devatenácti a věděla jsem, že zůstanu sama. Nikdo mi nevěřil, že bych to mohla zvládnout. Všichni si myslí, že dítě zvládne vychovat jenom žena, která má muže.“* Paní Eva se s nepochopením svého okolí nesečkala, popsala však, že se dříve reakcí okolí na její osobu obávala: *„Já jsem zdravotní sestra, jak máte takovej ten kolektiv, tak oni věděli, že máme potíže. Takže nemám pocit, že vůči mně by se to nějak dělo. Když nejmladší dcera chodila do školky, neměla jsem peníze na to jí zaplatit některé aktivity. Kvůli práci jsem nemohla být přítomna na jejich akcích. Tohle bylo pro mě nepříjemný vysvětlovat.“*

7.6. Pomoc rodiny a přátel

V této kategorii bylo cílem zjistit, zda a v čem případně je pro samoživitelky významná pomoc ostatních osob.

Komunikační partnerky popisovaly, jako významnou vzájemnou pomoc mezi přáteli, jež jsou v podobné situaci. Vzájemně si pomáhají nejen s péčí o děti, ale rovněž s jejich materiálním zabezpečením. Paní Jolana: *„Hodně si pomáhám s kamarádkami, které mají podobné problémy. Navzájem si hlídáme děti, když je potřeba. Předáváme si oblečení po dětech.“* Podobně odpověděla i paní Zuzana: *„Mám kolem sebe hodně holek, co jsou na tom podobně. Protože dneska je nás kupa svobodných maminek. Přeposíláme si přes sebe různé věci na děti. Snažíme si vzájemně pomoci i s hlídáním. Kamarádce, které skončil rodičák jsem dva roky hlídala holčičku, aby mohla pracovat.“* Vzájemnou pomoc mezi přáteli vnímá, jako přínosnou i paní Petra. Zmínila, že má rovněž oporu ve svém bývalém partnerovi, který se podílí na péči o nejmladšího syna: *„Mám kamarádku samoživitelku, která má dva kluky. Tak si hodně vycházíme vstříc, hodně si pomáháme. Nejsou na tom vůbec dobře, jsou na tom ještě hůř než my, bych řekla. S nejmladším synem mi hodně pomáhá bývalý přítel, takže tam je to hodně o starost míň, protože ten nám dá momentálně nejvíc zabrat.“*

Komunikační partnerky považovaly rovněž za klíčovou pomoc svých vlastních rodičů. Ti mnohdy pomáhají svým dcerám nejen s péčí o děti, ale i finančně, aby svou situaci zvládly. Paní Valerie a Linda zmínily, že oceňují pomoc s péčí o děti, ale rovněž i pomoc finanční. Paní Valerie: *„Občas mi pomůže s hlídáním Danečka mamka. Pomáhá mi i občas finančně, abych vůbec zaplatila nájem. To je pro mě obrovská pomoc.“* Paní Linda: *„Pomáhá mi s malou hodně maminka. Když jsem na tom byla úplně nejhůř, pomohla mi i s penězi. Bude se stěhovat blízko mě. To mi snad usnadní najít nějakou práci na plný úvazek.“* Paní Eva líčila situaci, kdy se bez pomoci své vlastní matky neobešla: *„Dva týdny po porodu nejmladší dcery jsem se vrátila do práce, protože v tu dobu už jsme na tom nebyli moc finančně dobře. Hodně mi v tu dobu pomáhala moje máma, bez ní bych to nezvládla.“* Paní Veronika uvedla, že je ráda za pomoc své matky, jelikož ve svém okolí nemá žádné přátele, které by o pomoc požádala: *„Když musím jít na úřad nebo k doktorovi, tak mi vždycky mamka s hlídáním pomůže. Jsem jí za to moc vděčná, protože tady nemám žádné kamarádky.“* Paní Jana a Denisa se shodly v tom, že převážně jsou na péči o děti samy. Paní Jana: *„Převážně jsem na péči o děti sama. Občas mi pomůže rodina nebo kamarádky.“*

Většinou i o svátcích chodím do práce, tak to se neobejdu bez hlídání.“ Paní Denisa: „Jednou za týden mi přijde pomoci babička. Jinak se všechno snažím zvládat sama.“ Paní Lenka se snaží péčí o děti svou matku nezatěžovat, vzhledem k jejímu věku. Pomáhá jí však, s materiálním zabezpečením dětí: „Někdy mi mamka pohlídná malou, ale je už starší, takže ji nechci zatěžovat. Klukům občas koupí nějaké oblečení nebo pomůcky do školy.“

Diskuze

Obecným cílem výzkumného šetření diplomové práce bylo analyzovat životní situaci matek samoživitelek (se zřetelem na sociální rizika a ohrožení) a zmapovat systém podpory matek samoživitelek v ČR.

Prostřednictvím dílčích cílů bylo zjistit následující:

- Zjistit, jak samoživitelky zvládají finančně zabezpečit rodinu
- Zjistit, jakou podporu ze strany státu samoživitelky využívají a jak pomoc státu pro samoživitele hodnotí
- Zjistit, zdali mají samoživitelky povědomí o možnosti pomoci neziskových organizací pro samoživitele
- Zjistit, jaká je situace matek samoživitelek na trhu práce
- Zjistit, zdali samoživitelky čelí nějaké stigmatizaci a jaké případně
- Zjistit, zda a v čem případně je pro samoživitelky významná pomoc ostatních osob

Prvním dílčím cílem bylo zjistit, jak samoživitelky zvládají finančně zabezpečit rodinu. Všechny komunikační partnerky se shodly na tom, že po zaplacení nejnужnějších nákladů jim zbývá minimum finančních prostředků. Některé uvedly, že tak mají problém se zaplacením mimořádných výdajů v domácnosti. Komunikační partnerky sdělovaly, že se snaží s finančními prostředky, co nejefektivněji hospodařit. Dle většiny komunikačních partnerek tvoří náklady na bydlení největší finanční zátěž, což koresponduje se studií Kroutilové Novákové a kol. (2016, s. 9): „*Pro domácnosti českých samoživitelek představují náklady na bydlení největší finanční zátěž. Výdaje spojené s bydlením tvoří u samoživitelek čtvrtinu celkových výdajů, oproti tomu úplné rodiny zaplatí necelou pětinu.*“ Dále komunikační partnerky vnímaly finančně zatěžující nákup nového oblečení pro děti a potravin. Zvládání finančního zabezpečení rodin některých komunikačních partnerek negativně ovlivňuje plnění vyživovací povinnosti otců. Výživné představuje minimální částku nebo není placeno vůbec.

Dále bylo cílem zjistit, jakou podporu ze strany státu samoživitelky využívají a jak pomoc státu pro samoživitele hodnotí. Všechny komunikační partnerky měly zkušenost s čerpáním finanční podpory státu. V době konání rozhovoru pouze dvě komunikační partnerky žádnou finanční podporu nečerpaly, protože na ni neměly nárok vzhledem k výši

jejich příjmů. Většina komunikačních partnerek byla v době konání rozhovoru na mateřské dovolené, pobíraly tedy rodičovský příspěvek. Větší část komunikačních partnerek, rovněž pobírala přídavek na dítě a příspěvek na bydlení. Pouze jedna komunikační partnerka pobírala dávky hmotné nouze a pro osoby se zdravotním postižením. Majorita komunikačních partnerek hodnotila pomoc státu pro samoživitele, jako nedostatečnou. Dvě komunikační partnerky uvedly, že by uvítaly zvýšení částky rodičovského příspěvku, aby představoval adekvátní náhradu mzdy. Další komunikační partnerky uvedly, že by ocenily více konkrétní materiální pomoci pro matky samoživitelky. Komunikační partnerky rovněž sdělily, že by stát měl samoživitelky více podporovat v oblasti bydlení. Oceněna byla plánovaná podpora státu ve formě zálohovaného výživného.

Polovina komunikačních partnerek měla povědomí o možnosti pomoci neziskových organizací pro samoživitele. Některé z nich měly zkušenosti s pomocí od neziskových organizací, kterou hodnotily velmi pozitivně.

Cílem bylo rovněž zjistit, jaká je situace matek samoživitelek na trhu práce. Většina komunikačních partnerek byla v době konání rozhovoru na mateřské dovolené, snažily si však přivydělávat alespoň brigádně nebo na zkrácený úvazek. Pouze dvě komunikační partnerky pracovaly na plný úvazek. V současné době jsou však možnosti přivýdělků omezené vzhledem k epidemii koronaviru. Dvě komunikační partnerky uvedly, že kvůli epidemii koronaviru přišly o práci. Některé komunikační partnerky sdělily, že se setkaly s neadekvátním přístupem zaměstnavatelů. U pohovorů nastává problém, když padnou otázky na děti a partnerské soužití. Na to upozorňuje ve své studii i autorka Pfeiferová (2010). Komunikační partnerky přiznaly, že se potýkají s problémem nalezení práce po mateřské dovolené. Na tento problém poukazuje i studie Bičákové a Kalíškové (2015).

Úkolem výzkumu bylo též zjistit, zda samoživitelky čelí nějaké stigmatizaci a jaké případně. Ne vždy se setkávají s nepochopením společnosti, spíše však popisovaly negativní zkušenosti. Komunikační partnerky se setkaly s názory, že si za svou vlastní situaci mohou samy, protože si své partnery vybraly dobrovolně. Některé komunikační partnerky uvedly, že na ně lidé pohlíží jinak, protože mají více dětí s různými partnery.

Posledním dílčím cílem bylo zjistit, zda a v čem případně je pro samoživitelky významná pomoc ostatních osob. Komunikační partnerky zmiňovaly, že si často pomáhají s přáteli, kteří jsou v podobné situaci. Vzájemně si pomáhají nejen s hlídáním dětí, ale také

se zajištěním materiálních věcí pro děti. Dále komunikační partnerky pozitivně hodnotily pomoc svých rodičů, kdy jim pomáhají s péčí o děti, ale mnohdy rovněž finančně. Na to, že jsou v dnešní době často samozivitelé odkázáni na pomoc svých vlastních rodičů odkazuje i studie Lhotské a Petrové (1996).

Pokud bych výzkum prováděla opakovaně, realizovala bych ho s větším počtem komunikačních partnerek a v delším časovém úseku.

Závěr

Diplomová práce je rozdělena na konceptuální a výzkumnou část. Konceptuální část je rozdělena do pěti kapitol. První kapitola se věnuje specifikům současné rodiny a pozici matky samoživitelky. Druhá kapitola se zaměřuje na definici samoživitelství a příčiny vzniku samoživitelství. Rovněž se věnuje tématům jako je finanční situace matek samoživitelek a pohledu současné společnosti na matky samoživitelky. Zaobírá se též otázkou dopadu samoživitelství na výchovu dětí. Třetí kapitola se zabývá situací matek samoživitelek na trhu práce. Čtvrtá a pátá kapitola se zaměřuje na možnosti podpory matek samoživitelek ze strany státu a neziskových organizací.

Šestá kapitola přibližuje metodologii výzkumu a sedmá kapitola je věnována samotnému výzkumnému šetření. Kvalitativní výzkum byl proveden metodou polostrukturovaného rozhovoru s deseti matkami samoživitelkami.

Prvním cílem diplomové práce bylo analyzovat životní situaci matek samoživitelek (se zřetelem na sociální rizika a ohrožení). Zaměřila jsem na oblasti, které životní situaci matek samoživitelek bezesporu ovlivňují. Zaobírala jsem se otázkou, jak samoživitelky zvládají finančně zabezpečit rodinu. Všechny komunikační partnerky uvedly, že je pro ně finanční zabezpečení rodiny náročnější, ale i s minimem příjmů se snaží o rodinu co nejlépe postarat. Z výzkumného šetření vyplynulo, že pro samoživitelky představují náklady na bydlení největší finanční položku jejich rozpočtu. Zvládání finančního zabezpečení rodin samoživitelek negativně ovlivňuje neplnění vyživovací povinnosti otců.

Dále jsem se zaměřila na situaci samoživitelek na trhu práce. Většina komunikačních partnerek byla v době konání rozhovoru na mateřské dovolené. Snažily se však přivydělávat alespoň brigádně nebo na zkrácený úvazek. Některé komunikační partnerky uvedly, že se setkávají s překážkami na pracovním trhu vzhledem ke statusu samoživitelky a po mateřské dovolené mají problém s nalezením flexibilního zaměstnání na plný úvazek.

Zabývala jsem se též otázkou, zdali samoživitelky čelí stigmatizaci. Komunikační partnerky se setkaly s různým přístupem okolí. Většinou však popisovaly, že se s negativním přístupem svého okolí někdy setkaly.

Věnovala jsem se též otázce, zda a v čem případně je pro samoživitelky významná pomoc ostatních osob. Komunikační partnerky považují za důležitou především pomoc své

vlastní rodiny a přátel. Ti jim pomáhají nejen s výchovou dětí, ale rovněž s jejich materiálním zabezpečením.

Druhým cílem diplomové práce bylo zmapovat systém podpory matek samoživitelek v ČR. Nejprve jsem zmapovala podporu samoživitelek ze strany státu. V současné době neexistuje žádná podpora státu, která by byla přímo zaměřena pouze na samoživitele. Většina komunikačních partnerek považovala pomoc státu pro samoživitele za nedostatečnou. Mezi podmínky na změny v podpoře státu pro samoživitele komunikační partnerky uváděly zvýšení částky rodičovského příspěvku, větší podporu samoživitelů v oblasti bydlení a materiální pomoci. Pozitivně byla hodnocena plánovaná podpora státu ve formě zálohovaného výživného. Mapovala jsem rovněž podporu samoživitelů ze strany neziskových organizací. Polovina komunikačních partnerek měla povědomí o možnosti pomoci neziskových organizací a hodnotily ji velmi pozitivně.

Práce by mohla být přínosem sociálním pracovníkům pracujícím s rodinami, pro porozumění specifikům života neúplných rodin, v jejichž čele je žena. Jelikož v dnešní době těchto rodin přibývá a jsou sociálně ohroženy. Ohrožené rodiny nejsou vždy schopné samy vyhledat zdroj pomoci, s jehož přispěním by mohly dosáhnout nutných změn. Se znalostí problémů, s nimiž se matky samoživitelky potýkají, budou sociální pracovníci schopni nabídnout účinnou podporu a pomoc.

Na závěr lze říci, že má práce by mohla být inspirací pro tvůrce rodinných politik, kteří se zabývají podporou neúplných rodin. Práce by mohla být též podmínkou k realizaci rozšířenějšího výzkumu na toto téma.

Seznam odborné literatury a pramenů

ANXO, D., C. FAGAN, M. SMITH, M.-T. LETABLIER, C. PERRAUDIN. *Parental Leaves in European Companies: Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions* [online]. 2007. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities [cit. 2021-6-17]. ISBN 92-897-0969-3. Dostupné z: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_files/pubdocs/2006/87/en/1/ef0687en.pdf

Aperio – společnost pro zdravé rodičovství: O nás [online]. [cit. 2021-5-15]. Dostupné z: <https://aperio.cz/o-nas/>

Asociace neúplných rodin: Nová pomoc pro samoživitelky [online]. [cit. 2021-5-15]. Dostupné z: <https://www.anr.cz/neuplna-rodina/nova-pomoc-pro-samozivitelky/>

BIČÁKOVÁ, Alena a KALÍŠKOVÁ, Klára. *Od mateřství k nezaměstnanosti: postavení žen s malými dětmi na trhu práce*. Praha: Národohospodářský ústav AV ČR, v.v.i., 2015. 24 stran. Studie; 8/2015. ISBN 978-80-7344-354-2.

CIDLICKÁ, Kateřina, HAVELKOVÁ, Barbara. 2010. Genderové aspekty neúspěchu českých návrhů zákonů upravujících náhradní výživné na dítě. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 11 (1): 60-73. ISSN 1213-0028.

DELAUNAY-BERDAÏ, I. 2004. Le veuvage précoce en France: les raisons d'un oubli. *Revue des politiques sociales et familiales*, 76(1), 107-112.

DUDOVÁ, Radka a Šárka, HASTRMANOVÁ. 2007. Otcové, matky a porozvodová péče o děti. *Sociologické studie / Sociological Studies* č.7. s. 20 – 38. ISBN 978-80-7330-124-8.

DUDOVÁ, Radka. Práce jako řešení? Strategie obživy osamělých matek v ČR. *Sociologický časopis*, 2009, 45(4): 753-784. ISSN 0038-0288.

DUDOVÁ, Radka. *Dopady opatření proti pandemii COVID-19 přijatých na jaře 2020 na sólo matky: Aperio* [online]. 2020 [cit. 2021-6-11]. Dostupné z: https://aperio.cz/wpcontent/uploads/2020/11/Analyza_dopady_opatreni%CC%81_201124.pdf

DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. 1. vyd. Praha, 1986.

Fandi mámám: Co nabízíme [online]. [cit. 2021-5-15]. Dostupné z:
<http://www.fandimamam.cz/co-nabizime/>

FEMA:Feministickýčasopis. [online].2014[cit.2020-01-17]. Dostupné z:
https://gendernora.cz/_files/200000340-974539832c/solo_matky1.pdf

Fond pro rodiče samoživitele – Nadace AGROFERT [online]. [cit. 2021-5-15].
Dostupné z: <https://www.nadace-agrofert.cz/projekty/fond-pro-samozivitele>

HANNAN, C., HALPPIN, B., COLEMAN, C. *Growing Up in a One-Parent Family: The Influence of Family Structure on Child Outcomes: A Report for the Family Support Agency* [online]. Family Support Agency. University of Limerick, 2013 [cit. 2021-6-17]
ISBN: 9781905952465. Dostupné z:
https://www.researchgate.net/publication/259842739_Growing_Up_in_a_One-Parent_Family_The_Influence_of_Family_Structure_on_Child_Outcomes

HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava. *Matky samoživitelky a jejich situace v České republice; "Sandwichová generace" - kombinování práce a péče o závislé členy rodiny (děti a seniory)*. [Praha]: Gender Studies, 2011. 18 s.

HAŠKOVÁ, Hana, Alena KŘÍŽKOVÁ, Radka DUDOVÁ. *Ekonomické náklady mateřství / aneb Co znamená odpovědnost za péči o dítě/děti pro ženy z hlediska jejich pracovního uplatnění a ekonomického postavení?: Zpráva ze sekundární analýzy* [online]. 2015 [cit. 2021-6-16]. Dostupné z:
https://genderstudies.cz/download/Sekundarni%20analyza%20zprava%20final_format.pdf

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. 437 stran. ISBN 978-80-262-0982-9.

HÖHNE, Sylva, NEŠPOROVÁ, Olga a SVOBODOVÁ, Kamila. *Socioekonomické dopady úmrtí na české domácnosti*. 1. vydání. Praha: VÚPSV, v.v.i., 2018. 94, 6 stran. ISBN 978-80-7416-315-9.

CHALOUPKOVÁ, Jana. "Diferenciace motivů svobodného mateřství: proč neprovdané matky nevstoupily před narozením svého prvního dítěte do manželství?." *Data a výzkum-SDA Info* 1.2 (2007): 127-140. ISSN 1802-8152.

KACZOR, Pavel. *Sociální politika a sociální systém ČR*. Vydání první. Praha: Oeconomica, nakladatelství VŠE, 2015. 269 stran. ISBN 978-80-245-2096-4.

Kdo pečuje o rodinu v dobách pandemie? Dopady protipandemických opatření na české domácnosti: Sociologický ústav Akademie věd ČR, v.v.i. [online]. 2020 [cit. 2021-5-30]. Dostupné z: <https://www.soc.cas.cz/aktualita/kdo-pecuje-o-rodinu-v-dobach-pandemie-dopady-protipandemickych-opatreni-na-ceske>

Klub svobodných matek: Jak pomáháme [online]. [cit. 2021-5-14]. Dostupné z: <https://www.klubsvobodnychmatek.cz/#jak-pomahame>

Klub svobodných matek: Výsledky průzkumu [online]. [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: <https://klubsvobodnychmatek.cz/vysledky-pruzkumu-tretina-samozivitelek-ma-prijmy-nizsi-nez-10-000-korun-ovoce-a-zeleninu-kupuje-pravidelne-kazda-ctvrta/>

KRAUS, Blahoslav et al. *Životní styl současné české rodiny*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. 246 s. ISBN 978-80-7435-544-8.

KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 5., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. ISBN 978-80-7357-585-4.

KROUTILOVÁ NOVÁKOVÁ R., VACULÍKOVÁ J., PODANÁ A. 2016. „Jak si žijí „samoživý“ (?): spokojenost s bydlením pohledem samoživitelek“. *Sociální práce/sociální práca*. 16 (3): 5-20. ISSN 1213-6204.

KŘÍŽKOVÁ, A., & VOHLÍDALOVÁ, M. (2009). Rodiče na trhu práce: mezi prací a péčí. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 45(1), 31–60. ISSN 0038-0288.

KUCHAŘOVÁ, Věra a kol. *Česká rodina na počátku 21. století: životní podmínky, vztahy a potřeby*. Vydání první. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici s

Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí, v.v.i., 2019. 300 stran. Studie; 134. svazek. ISBN 978-80-7416-333-3.

KUCHAŘOVÁ, Věra a ŠŤASTNÁ, Anna. *Partnerství, rodina a mezigenerační vztahy v české společnosti*. Vyd. 1. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2009. 154 s. ISBN 978-80-87007-76-1.

KUCHAŘOVÁ, Věra. *Rodina a zaměstnání: (deskriptivní fáze analýzy)*. V., *Neúplné rodiny*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2007. 57, 8 s. ISBN 978-80-87007-65-5.

LHOTSKÁ, V., I. PETROVÁ. 1996. Ekonomická situace neúplných rodin. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. 35 listů.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. Třetí, upravené vydání (ve Vyšehradu první). Praha: Vyšehrad, 2017. 353 stran. ISBN 978-80-7429-797-7.

MATOUŠEK, Oldřich, ed., KODYMOVÁ, Pavla, ed. a KOLÁČKOVÁ, Jana, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 351 s. ISBN 80-7367-002-X.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 161 s. Studijní texty. ISBN 80-86429-19-9.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006. 332 s. Psyché. ISBN 80-247-1362-4.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. 323 s. Studijní texty; sv. 38. ISBN 978-80-86429-87-8.

Nádech – pomoc a podpora rodičů samoživitelů z.s.: O nás [online]. [cit. 2021-5-15]. Dostupné z: <https://centrumnadech.cz/o-nas/>

PADAVIC, Irene a Barbara RESKIN. *Women and Men at Work*. London: SAGE Publications, 2002, 232. s. ISBN 9780761987109.

PETROVÁ, Iva. *Neúplné rodiny v současných společenských podmínkách: výzkumná zpráva*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1997. 44, 3 s.

PFEIFEROVÁ, Štěpánka. Nemožné soužití aneb Proč se rodiče rozcházejí : pohled matek samoživitelek. Sociální studia, 2009, č. 4, s. 93-111. ISSN 1214-813X.

PFEIFEROVÁ, Štěpánka. *Sladování rodinného a pracovního života a (ne)rovné příležitosti matek samoživitelek*. [online]. 2010 [cit. 2021-6-17]. Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/sladovani-rodinneho-a-pracovniho-zivota-a-ne-rovne-prilezitosti-matek-samozivitelek>

Projekt „Obědy do škol“ poprvé realizují všechny kraje v Česku: Tisková zpráva MPSV [online]. 2020 [cit. 2021-5-15]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/-/projekt-obedy-do-skol-poprve-realizuji-vsechny-kraje-v-cesku>

Samoživitelům a samoživitelkám svítá na lepší časy! Koaliční rada schválila návrh na zálohované výživné: Tisková zpráva MPSV [online]. 2020 [cit. 2021-5-15]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/-/samozivitelum-a-samozivitelkam-svita-na-lepsi-casy-koalicni-rada-schvalila-navrh-na-zalohovane-vyzivne>

SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. 127 s. ISBN 80-7178-249-1.

SKOPALOVÁ, Jitka. *Rodinná problematika*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. 55 s. Studijní opora. ISBN 978-80-244-4037-8.

Sociální bydlení: MPSV [online]. [cit. 2021-5-15]. Dostupné z: <http://socialnibydeni.mpsv.cz/cs/co-je-socialni-bydeni/zakladni-informace-o-sb>

STRAUSS, Anselm L. a CORBIN, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Boskovice: Albert, 1999. 196 s. Scan; sv. 2. ISBN 80-85834-60-X.

ŠŤASTNÁ, Anna. *Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných evropských zemích*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2009. 131, 7 s. ISBN 978-80-7416-038-7.

Women for Women [online]. [cit. 2021-5-15]. Dostupné z: <https://women-for-women.cz>

Zákon č. 247/ 2014 Sb. zákon o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 561/2004 Sb. školský zákon, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 108/2006 Sb. zákon o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 111/2006 Sb. zákon o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 117/1995 Sb. zákon o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 187/2006 Sb. zákon o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 262/2006 Sb. zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 329/2011 Sb. zákon o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením,
ve znění pozdějších předpisů